

Dergi ana sayfası: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed>

Derleme Makalesi

Atıf Bilgisi: Arslan Ugan, D. (2026). Türkiye’de tarım işlerinde yabancıların çalıştırılması: Hukuki çerçevenin tarihsel dönüşümü ve işgücü talebine uyumu. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 76, 402- 428.

<https://doi.org/10.30794/pausbed.1794659> / <https://izlik.org/JA84PW26JY>

TÜRKİYE’DE TARIM İŞLERİNDE YABANCILARIN ÇALIŞTIRILMASI: HUKUKİ ÇERÇEVENİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ VE İŞGÜCÜ TALEBİNE UYUMU

Deniz ARSLAN UGAN¹

¹Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, dnzarslan@gmail.com

Öz

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, gerek genç nüfusun azalması veya iç göçler gibi demografik gerekse üretim maliyetlerinin düşürülmesi gibi ekonomik nedenlerle tarımda işgücü açıkları oluşmuş ve yabancı işgücü bu ihtiyacın karşılanmasında önemli bir yedek işgücü kaynağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Çalışmada ülkemizde tarımda yabancıların çalıştırılmasına yönelik politikaların ve hukuki düzenlemelerin geçmişten günümüze sektördeki uygulamalara ve işgücü açıklarına yansımalarının görülmesi amaçlanmıştır. Bu yönde bilimsel yayınlar, ilgili mevzuat, gazete haberleri, konu hakkındaki saha çalışmalarına ait raporlar ve istatistikler nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman analizi yöntemi ile incelenerek içerik analizi yöntemleriyle değerlendirilmiştir. Çalışma sonunda elde edilen bulgulara; Türkiye’de yabancı işçilerin ülkeye girişleri ve çalışmalarına ilişkin politika ve düzenlemelerin geçmişten günümüze farklılıklar gösterdiği; bu farklılıkların ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum, göç ve iskân politikalarıyla oluştuğu; günümüzde tarımda yabancıların çalışması yönündeki engellerin kaldırılarak geçici koruma statüsündeki yabancılarla izin muafiyetleri tanındığı; belirtilen gelişmelere rağmen tarımda yabancıların halen kayıt dışı işlerde çalışan yedek bir işgücü kaynağı olarak görüldüğü tespit edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Tarımda yabancı işgücü, Göç ve iskân politikaları, Çalışma hakkı, Çalışma izni, Kayıt dışı istihdam.

EMPLOYMENT OF FOREIGNERS IN AGRICULTURAL WORKS IN TURKIYE: HISTORICAL TRANSFORMATION OF THE LEGAL FRAMEWORK AND ITS ADAPTATION TO LABOR DEMAND

Abstract

Since the founding of the Republic, labour shortages have emerged in agriculture due to demographic factors such as the decline in the young population and internal migration, as well as economic factors such as lower production costs. Foreign labour has been used as a significant reserve labour source to meet this need. This study aims to examine the impact of policies and legal regulations regarding the employment of foreigners in agriculture in Türkiye on sector practices and labour shortages from past to present. To this end, scientific publications, relevant legislation, newspaper articles, fieldwork reports, and statistics on the subject were examined using document analysis within the framework of a qualitative research approach and evaluated using content analysis methods. The findings of the study indicate that policies and regulations regarding the entry and employment of foreign workers in Türkiye have varied from past to present; these differences are due to the country's current economic situation, migration, and settlement policies. Currently, obstacles to foreigners working in agriculture have been removed, granting permit exemptions to foreigners under temporary protection status. Despite these developments, foreigners in agriculture are still seen as a reserve labour source working in unregistered jobs.

Keywords: Foreign labour in agriculture, Immigration and settlement policies, Right to work, Work permit, Inregistered employment.

1.GİRİŞ

Dünya üzerinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, artan nüfusun ulusal ölçekte işgücü piyasalarında yer alması giderek zorlaşmakta ve bu durum genç işsizlerin bir hayatta kalma stratejisi olarak gelişmiş ülkelere yönelik göç eğilimi göstermelerine neden olmaktadır. Yine doğal afetler, savaşlar, politik belirsizlikler gibi nedenlerle her yıl binlerce insanın doğdukları veya yaşamakta oldukları ülkeden göç etme kararı aldıkları görülmektedir (Civan & Gökalp, 2011). Nedeni ve hukuki tasnifi ne olursa olsun, göçmenlerin hedeflediği ülkede yaşamlarını sürdürmeye yönelik ekonomik faaliyetlerde bulunmaları gerekmektedir. Ülkemiz de siyasi, ekonomik, coğrafi nedenlerle küresel göç hareketlerinde hedef ülke haline gelmiştir (Abadan-Unat, 1972; Akpınar, 2010; İçduygu & Diker, 2017; Tümtaş & Köse, 2023). Bu kapsamda, ülkeye gelen düzenli ve düzensiz göçmenlerin ülkede barınmaları yanı sıra ekonomik faaliyetlere katılımları konusunda da hukuki altyapının oluşturulması önemli bir konudur.

Küresel ölçekte yabancı göçmen işgücünün tarım sektöründe ücretli işlerde çalıştırılması 17. Yüzyıldan itibaren yaygın olarak görülmektedir (De Haas vd., 2020). Ülkemizde de Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana tarım, önemli ekonomik faaliyetlerden biri olmuştur. Tarım sektörü, ülkenin gıda tedarikindeki rolü ve sanayi sektörüne hammadde temini gibi işlevleri yanı sıra yarattığı istihdam fırsatları ile günümüzde de önemini korumaya devam etmektedir (Oğuz & Bayramoğlu, 2022). Tarım insan emeğine dayanan, mevsimlik işleri yaygın olarak içermesi nedeniyle yılın büyük bir bölümünde işgücü talebi bulunan ve niteliksiz işçilerin istihdam edilebildiği bir sektördür. Bu özellikleriyle tarım sektörü yabancı göçmen işçiler için erişilebilir bir çalışma imkânı ve dolayısı ile göç edilen ülkede yaşamı sürdürebilme olanağı sağlamaktadır (Dedeoğlu, 2018, 2024).

Ülkemizde tarım sektöründe yabancı işgücüne yönelik olarak gerçekleştirilen bilimsel çalışmalarda; yabancıların tarım sektöründe (bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetleri) mevsimlik ve gezici olarak işgücü piyasasına katılımları, hukuki statüleri, kökenleri ve ülkeye göç etme/giriş nedenleri ve yöntemleri, bölgelere göre dağılımları, çalışma ve yaşam koşulları, işverenler ve tarım araçları ile ilişkileri, yerel halk ve diğer yabancı işçilerle olan etkileşimleri, tarım araçlarının sektördeki rolleri, tarımda yabancı işçi istihdamının tercih edilme nedenleri, yabancı işgücü içinde kadın ve çocukların temsiliyeti ile dezavantajlı konumları, sektörün kayıt dışı ve güvencesiz işler üretmesi (Alamyar & Boz, 2022; Ciğerci Ulukan & Ulukan, 2018; Çankal & Koyuncu, 2024; Çörtoğlu Koca, 2022; Dedeoğlu, 2018, 2024; İçduygu & Diker, 2017; Kalkınma Atölyesi, 2016; Lordoğlu, 2007; Öçal & Şenel, 2021; Şahankaya Adar, 2018; Ulukan & Ciğerci Ulukan, 2011; Yıldırım, 2016; Yulu, 2014) gibi konular öne çıkmaktadır. Diğer yandan ülkemizde güncel olarak tarım sektöründe yabancıların çalıştırılmasının hukuki boyutu ve yabancı işçilerin iş sağlığı ve güvenliği konularında yapılan çalışmalar (Civan & Gökalp, 2011; Temir, 2020, 2024) da mevcuttur.

Bu çalışmada ise literatürden farklı olarak konuya daha geniş ve çok disiplinli bir bakış açısı ile yaklaşılmış, yabancıların çalıştırılmasına yönelik hukuki düzenlemeler, ülkenin göç politikalarının tarihsel arka planı ve evrimi ile paralel olarak incelenmiştir. Ardından ülkemizde tarım sektöründe yabancıların çalıştırılmasına yönelik hukuki düzenlemeler ve bu düzenlemelerin tarım sektörü uygulamalarındaki görünümü, tarihsel süreç içinde ülkemizin göç politikaları ve bu politikaların işgücü ihtiyacı bağlamında geçirdiği dönüşümlerle birlikte ele alınmıştır. Belirtilen incelemenin önemli noktalarından biri de ülkemize yönelen göç hareketlerinin, çeşitli kamusal uygulamalarla halihazırda tarımda söz konusu olan işgücü ihtiyacının karşılanmasına yönlendirilmiş olmasıdır. Bu kapsamda, geçmişten günümüze sınırlarımız etrafında gerçekleşen siyasi ve ekonomik değişiklikler ve uluslararası göç eğilimlerinin de ele alınmasının tarım işlerinde yer alan yabancıların mevcut görünümünün anlaşılmasında yararlı olacağı düşünülmüştür. Çalışma kapsamında ayrıca, geçmişten günümüze gerçekleşen hukuki düzenlemelerin literatürdeki saha çalışmalarından elde edilen bulgularla karşılaştırılması sonucunda, belirtilen düzenlemelerle ulaşılmak istenen hedeflerin gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti sağlanarak uygulamada karşılaşılan sorunlara yer verilmesi gerekli görülmüştür. Tüm bu özellikleri çalışmanın özgün değerini öne çıkarmakta olup çalışmanın farklı

disiplinler üzerinden konuyu ele alış biçiminin, mevcut literatüre yeni bir bakış açısı sunacağı öngörülmüştür. Çalışma sonucunda, Türkiye’de tarım sektöründe yabancı göçmen işçi istihdam etmeye yönelik politikaların ve bu politikalar ekseninde oluşturulan hukuki düzenlemelerin devletin göç ve iskân politikaları kapsamında belirlendiği tespit edilmektedir. Belirtilen süreç tarihsel olarak ortak ulus/dini inanç bilincine dayanan bir göçmen işçi profili yaratma çerçevesinden -artan işgücü talebinin de etkisiyle- önce sınır komşusu ülke vatandaşlarının sonra da küresel mültecilerin istihdamına evrilmiş, bu çerçevede oluşan yeni işçi grupları etnik çeşitlilik arz eden bir yapıya doğru kaymıştır.

Belirtilen gelişmeler de göz önüne alınarak çalışma dört bölüme ayrılmış olup ilk bölümde ülkemizde tarımda çalışan yabancı işgücünün genel görünümü incelenecektir. Sonrasında geçmişten günümüze ülkemizde göç ve yabancı istihdamına yönelik politikaları açıklayan görüşler ve bu politikaların etkisi ile yabancı işgücünün çalıştırılmasına ilişkin gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerin gelişimi tarım sektörünü ilgilendiren bölümleri de dahil edilerek ele alınacaktır. Devamında, ülkemizdeki göç ve iskân politikalarının, tarım sektöründe yabancıların çalıştırılmasına olan etkileri ile konu hakkındaki hukuki düzenlemelere değinilecek olup son bölümde ise belirtilen hukuki düzenlemelerin sektör uygulamalarına yansıyor yansımadığı ve tespit edilen sorunlar değerlendirilerek çalışmaya son verilecektir.

2.YÖNTEM

Çalışma; nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılarak yürütülmüştür. Araştırma kapsamında incelenen dokümanlara ait ilk gruba, araştırma konusuna ilişkin hukuki düzenlemeleri içeren yasal mevzuat oluşturmaktadır. İncelenecek mevzuat; yabancıların ülkeye girişleri ve kalışları, koruma talepleri, çalışma haklarına ilişkin hukuki düzenlemeler ve bu düzenlemelerin dayanağı olan ulusal ve uluslararası insan hakları metinleri ile vize serbestisine ilişkin ikili anlaşmalar olarak belirlenmiştir. Bunlar; T.C. Anayasası, T.C. Anayasası 90. Maddesi gereği kanunlarla aynı seviyede kabul edilen milletlerarası antlaşmalar; ülkemizde Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana kabul edilen ve yabancıların ülkeye girişleri, ülkede kalışları, çalışma hakları ve çalışma izin muafiyetleri, koruma talebinde bulunan yabancılar sağlanacak haklar gibi konulara ilişkin düzenlemeler içeren kanunlar, yönetmelikler ve vize muafiyeti uygulamalarına ve geri kabul işlemlerine ilişkin anlaşmalar olarak belirlenmiştir.

Bir diğer doküman grubunu ise tarım işlerinde çalışan yabancıların köken ülkeleri, çalıştıkları bölgeler, yaşam ve çalışma koşulları ile insan ticareti mağdurlarına ilişkin veriler içeren ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından yayımlanan raporlar oluşturmaktadır. Belirtilenlerin yanı sıra küresel ölçekte göç olgusu ve göçün tarihi, ülkemizde özellikle Lozan Barış Anlaşmasından bu yana göçün ve göç politikalarının tarihi gelişimi, ülkemize yönelen göç hareketlerinin siyasi ve ekonomik nedenleri ve sonuçları, göçün hukuki boyutu ve geri kabul anlaşmaları, ülkemizde tarım politikalarındaki dönüşümler, ülkemizde yabancıların çalışma hakları ve sınırları, ülkemizde yabancı işgücünün tarım sektörüne entegrasyonu, tarım sektöründeki istihdam koşulları konularına ilişkin kitaplar, akademik makaleler de incelenen kaynak grupları arasında yer almıştır. Yine çalışma kapsamında önemli görülen nüfus hareketlerinin öncüsü olan uluslararası siyasi gelişmelerle, ulusal ölçekteki sektörel veri ve haberleri içeren gazete haberlerinden de faydalanılmıştır. Çalışmada içerik analizi tekniği; literatür, hukuki mevzuat ve diğer kaynakların sistematik biçimde sınıflandırılması amacıyla kullanılmıştır. İçerik analizinde kullanılan temalar araştırmanın çerçevesi ile literatürde öne çıkan kavramsal tartışmalar doğrultusunda; “göç politikaları”, “yabancıların tarım işlerinde çalıştırılmasına ilişkin normatif çerçeve”, “geçici koruma ve diğer istisnai statüler”, “çalışma izin muafiyeti”, “kayıt dışılık” olarak belirlenmiştir.

3.TÜRKİYE’DE TARIM İŞLERİNDE ÇALIŞAN YABANCILAR: ÇEŞİTLENEN VE DEĞİŞEN İŞGÜCÜ KAYNAKLARI

Tarım Dünyada olduğu gibi ülkemiz için de gıda tedariki, istihdam olanakları yaratma, endüstriyel üretimde hammadde sağlama gibi farklı fonksiyonları ile önem taşıyan bir sektördür. Cumhuriyet’in ilk yıllarında tarımın gelişmesi amacıyla gerçekleştirilen reformlar ve sonrasında sağlanan kamusal destekler sektörün büyümesine katkı sunmuştur (Oğuz & Bayramoğlu, 2022). Ancak zamanla, kentlere

yönelik göç hareketlerinin etkisiyle tarımsal faaliyetlerin gerçekleştiği bölgelerdeki genç nüfus azalmış, bu durum tarımsal faaliyetlerde büyük bir işgücü açığı ortaya çıkarmıştır (Dedeoğlu, 2018, 2024). Yine ülkemizde üreticilerin desteklenmesine ve dışa kapalılığa dayalı ekonomi politikalarının değişmesi sonucunda, tarım sektöründe küresel pazarlara entegrasyon süreci başlamış ve ihracata yönelik katma değeri yüksek ürünlerin üretimi hızlanmıştır. Ancak küresel rekabet koşulları ve artan üretim maliyetleri karşısında tarım sektörünün ucuz işgücü talebi artmış ve bu nedenle sektörde yabancı işgücüne yönelme söz konusu olmuştur (Corrado vd., 2017; Dedeoğlu, 2024; Rehber, 2016; Temir, 2020).

Ülkemiz, 1960'lı yıllardan itibaren farklı ülkelere yönelik işgücü göçleri nedeniyle göç veren bir ülke konumunda iken 1980'li yıllardan itibaren göç hareketlerinin hedef ülkesi haline gelmiştir (Abadan-Unat, 1972; Akpınar, 2010; İçduygu & Diker, 2017; Tümtaş & Köse, 2023). Ancak yabancı işçilerin işgücü piyasalarında yer almaları daha ziyade 1990'lı yıllardan itibaren söz konusu olmuştur. Belirtilen gelişmede, aynı tarihlerde Türkiye'nin yakın komşusu olan pek çok ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik değişimlerin rol oynadığı görülmektedir (Lordoğlu, 2007). Belirtilen işgücü hareketliliğinden tarım sektörü de payını almıştır. Sektörde özellikle mevsimlik işlerin yoğunluğu ve tarım arazilerinin küçük ölçekli ve dağınık yapısı göz önüne alındığında, ekim ve hasat gibi süreçlerde pek çok farklı işletmede aynı anda işgücü talebi ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaç da genellikle kısa süreli seyahat vizeleriyle sınır komşusu ülkelerden geçici olarak gelen yahut mülteci/sığınmacı/düzensiz göçmen sıfatıyla ülkede bulunan ve görece düşük ücretlerle çalıştırılabilen yabancı işgücünün kullanımı ile karşılanmaktadır. Tüm bu nedenlerle çalışma konumuz olan tarım sektöründe yabancı işgücünün önemi giderek artmış, varlığı yaygınlaşmıştır (Dedeoğlu, 2018, 2024). Tarımın nitelikli eğitim seviyesi gerektirmeyen bir işkolu olması karşısında görece düşük vasıflı ve tarım faaliyetlerine aşina olan yabancıların tarım sektöründe çalışmayı tercih etmeleri kaçınılmaz olmuştur (Dedeoğlu, 2018, 2024). Diğer taraftan tarımda çalışan yabancıların hukuki statüleri nedeniyle çalışma haklarının kısıtlı olması, her an sınır dışı edilme baskısı altında yaşamaları gibi nedenlerle yerli işgücüne nazaran daha kırılgan bir konumda oldukları belirtilmektedir (Standing, 2020; Şahankaya Adar, 2018).

Ülkemizde tarımda çalışan yabancı işgücüne ait detaylı resmî veriler bulunmamaktadır. Buna karşılık, tarım işlerinde yabancı işgücünün bulunduğu bölgelerde gerçekleştirilen saha araştırmalarıyla (Alamyar & Boz, 2022; Ciğerci Ulukan & Ulukan, 2018; Dedeoğlu, 2018; Dedeoğlu, 2024; Kalkınma Atölyesi, 2016; Mahiroğulları, 2017; Saraçoğlu & Belanger, 2025; Ulukan & Ciğerci Ulukan, 2011; Yulu, 2014) belirtilen veri eksikliğinin dolaylı da olsa giderilebildiği, bunun yanı sıra farklı bölgelere özgü çalışma ilişkileri, yabancı tarım işçilerinin kökenleri, ülkeye giriş nedenleri ve yöntemleri, yabancı işçilerin yerel halkla ve üreticilerle kurdukları bağların ve belirtilen çalışma pratiklerinin sektöre olan etkilerinin anlaşılması mümkün olmuştur.

Bu çalışmalardan elden edilen veriler ışığında; ülkemizde tarımda çalışan yabancıların ağırlıklı olarak Suriye, Azerbaycan, Gürcistan (Dedeoğlu, 2018) ve Afganistan'dan (Alamyar & Boz, 2022) gelen yabancılar olduğu tespit edilmektedir. Belirtilen gruplardan ilki Gürcü işçilerdir. 1990'lı yılların başlarında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (Sovyetler Birliği) bağlı cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri ile ekonomik sorunlarla mücadele eden pek çok eski birlik ülkesinde olduğu gibi Gürcistan'da da vatandaşların iş bulmak yahut ticari faaliyetlerde bulunmak amacıyla ülkemize yöneldiği görülmüştür (Ciğerci Ulukan & Ulukan, 2018; Dedeoğlu, 2024; Mahiroğulları, 2017). Geçerli pasaport yahut kimlik kartı sahibi Gürcistan vatandaşları ülkemize 90 gün süre ile sınırlı olmak üzere vizesiz seyahat edebilmektedirler ¹ (Dedeoğlu, 2024; Kalkınma Atölyesi, 2016). Gürcü işçilerin her yıl belirtilen vize imkanlarından yararlanarak ülkemize giriş yaptıkları ve çay hasadı, fındık toplama gibi işlerde yoğun olarak çalıştırıldıkları görülmektedir (Dedeoğlu, 2018, 2024; Ulukan & Ciğerci Ulukan, 2011). Konu hakkında resmî çalışma verileri bulunmamakla birlikte, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (Göç İdaresi Başkanlığı) verilerine (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2023) göre 2023 yılında ülkemize sınır kapılarından giriş yapan ülkeler sıralamasında Gürcistan 1.632.820 kişi ile ilk

¹Bkz. <https://www.mfa.gov.tr/yabancilarin-tabi-oldugu-vize-rejimi.tr.mfa#:~:text=Umuma%20Mahsus%20Pasaport%20Hamilleri%20vizelerini,Diplomatik%20pasaport%20hamilleri%20vizeden%20muaf%20C4%B1r>. Erişim tarihi: 18.07.2025.

10 ülke arasında yer almaktadır. Belirtilen rakamlar Gürcistan vatandaşlarının yabancı işgücü içinde önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir. Gürcistan kökenli tarım işçilerinin işgücü talebinde bulunan bahçe sahipleri ile tarım araçları vasıtasıyla bir araya geldikleri ifade edilmektedir (Ulukan & Cığerci Ulukan, 2011). Çay hasadında da benzer uygulamalar görülmekte ve hasat dönemlerinde çalıştırılmak üzere özellikle ücretlerin yerli işçilere nazaran düşük olması (Cığerci Ulukan & Ulukan, 2018; Dedeoğlu, 2018) ve Gürcü işçilerin çalışma disiplinleri ile yerel halk nezdinde kabul görmeleri (Yıldırım, 2016) gibi nedenlerle tercih edildikleri ifade edilmektedir.

Tarımda çalışan bir diğer yabancı işgücü grubu da Azeri işçilerdir. 1991 yılında, Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesini müteakip ülkede ekonomik sorunlar yaşanması söz konusu olmuştur. Türkiye ile Azerbaycan'a bağlı Nahçıvan Özerk Bölgesi sınırında yer alan Dilucu sınır kapısının 1992 yılında açılmasıyla beraber, Azeri vatandaşların işgücü piyasalarına katılmak üzere ülkemize giriş yaptıkları görülmüştür. Bu kapsamda özellikle Kars, Ardahan ve Iğdır çevresinde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde Azeri işçilerin çalıştırılması söz konusu olmuştur (Dedeoğlu, 2018, 2024; Yulu, 2014). İki ülke arasında 2020 yılında imza edilen "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Karşılıklı Vize Muafiyetine Dair Anlaşma" gereğince her iki ülke vatandaşları en az altı aylık geçerli pasaportları bulunması şartı ile 90 gün kesintisiz diğer ülkede kalabilmektedir. Belirtilen koşullarda, Azeri işçilerin ülkemize çalışma amacıyla girişleri daha da kolaylaştırılmıştır. Yapılan çalışmalar; Azeri işçilerin Türkiye ile ortak dil ve kültürel bağlar gibi etkenlerle kolayca ülkeye uyum sağladıklarını, yerel halk tarafından benimsendiklerini göstermektedir (Dedeoğlu, 2018, 2024).

2011 yılında, Suriye Arap Cumhuriyeti'nde gerçekleşen iç savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriye vatandaşlarınca ülkemize yönelik olarak gerçekleştirilen nüfus hareketleri söz konusu olmuştur (İçduygu & Diker, 2017; Mahiroğulları, 2017; Tümtaş & Köse, 2023). Belirtilen gelişmeler nedeniyle günümüzde Türkiye Cumhuriyeti, sınırları içinde en fazla mülteci bulunan ülke konumuna gelmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre (UNCHR, 2025) 2024 yılı itibarıyla Türkiye'de Suriye Arap Cumhuriyeti'nden gelen 3,1 milyon kişinin geçici koruma statüsü altına bulunduğu görülmektedir.

2011 yılından bu yana ülkemize gelen ve ülkemizdeki yabancı nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan Suriye vatandaşları halihazırda ülkemizde geçici koruma statüsü altında yaşamlarını sürdürmektedirler (Aygün & Kaya, 2016; Dedeoğlu, 2024; İçduygu & Diker, 2017; Taşoğlu, 2023; Temir, 2020; Tümtaş & Köse, 2023). T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı 2025 yılı temmuz ayı verilerine (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2026) göre; ülkemizde bulunan 2.605.508 Suriyelinin yaşadığı iller içinde ilk sırada İstanbul'un (453.726) yer aldığı, ardından Gaziantep (362.325), Şanlıurfa (230.739), Adana (194.274) ve Hatay'ın (176.077) geldiği görülmektedir. Bu veriler ışığında, Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin büyük bölümünün tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu illerde yaşadıkları anlaşılmaktadır (Dedeoğlu, 2024). Ayrıca Suriyelilerin büyük bölümünün çalışma çağına olduğu (Erdoğan, 2024) ve eğitim seviyelerinin düşük/belgelendirilemez² oluşu, dil yetersizliği gibi nedenlerle yerli işgücünün dahil olmak istemediği kayıt dışı ve emek-yoğun işlerde çalıştıkları (Saraçoğlu & Belanger, 2025; Taşoğlu, 2023) tespit edilmektedir. Bölgesel dağılıma bakıldığında Suriyeli işçilerin Adana, Mersin, Gaziantep gibi illerde bitkisel üretimle ilgili olarak çalıştıkları, ayrıca Malatya civarında çobanlık gibi işlerde yer aldıkları, özellikle Çukurova bölgesinde diğer yabancı işçilere oranla daha düşük ücretler üzerinden çalıştırıldıkları belirtilmektedir (Kalkınma Atölyesi, 2016).

Ülkemize önemli miktarda göç veren bir diğer ülke olan Afganistan İslam Cumhuriyeti'nde uzun yıllardır devam eden iç karışıklıklar nedeniyle ülke ekonomisi olumsuz yönde etkilenmiş ve nüfusun iş olanakları sınırlanmıştır. Belirtilen koşullar, Afganistan'dan ülkemize yönelen düzensiz göçün de tetikleyicisi olmuştur (Alamyar & Boz, 2022). Göç İdaresi Başkanlığı verilerine (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç

² Nitekim Suriyeliler Barometresi 2023 yılı verilerine göre Türkiye'de bulunan Suriyeli nüfusun %12,1'inin okuma-yazma bilmediği, %19,1'inin hiçbir okul bitirmediği, %33,8'inin de ilkokul mezunu olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2024; İçduygu & Diker, 2017).

İdare Başkanlığı, 2025) göre; Afganistan'dan Türkiye'ye gelen düzensiz göçmenlerin sayısı 2014 yılında, 12.248 iken 2019 yılında 201.437, 2021 yılında 70.237 ve 2024 yılında 65.814 olmuştur. Afganistan'dan Türkiye'ye doğru gayri resmi yollarla gerçekleşen uzun yolculuk sürecinin hayati tehlikeler barındırması nedeniyle, ülkemize gelen Afgan uyruklu kişilerin büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu ve kadınlarla çocukların belirtilen göç yolculuğunu gerçekleştiremedikleri belirtilmektedir (Çörtoğlu Koca, 2022). Suriyelilerin³ aksine ülkemize gelen Afganlar hakkında geçici koruma şartlarının oluştuğuna dair yasal bir düzenleme söz konusu olmamıştır(Çörtoğlu Koca, 2022).

Ülkemizde yer alan Afganistan uyruklu işgücünün genellikle kendi ülkelerinde deneyim sahibi oldukları tarımsal faaliyetleri ülkemizde de sürdürdükleri tespit edilmektedir. Alamyar ve Boz tarafından yapılan araştırmada, belirtilen gruptaki kişilerin çoğunlukla "hayvancılık, tarla işleri, sulama işleri ve meyve toplayıcılığı ile küçük bir kısmının da tavukçuluk sektöründe ve çobanlık işlerinde" çalıştıkları görülmüştür (Alamyar & Boz, 2022, s.1100). Bununla birlikte Çay Sanayicisi İş Adamları Derneği (ÇAYSİAD) 2023 yılı Çay Sektörü Raporuna (Çay Sanayicisi İş Adamları Derneği (ÇAYSİAD), 2023) göre 2017 yılından itibaren çay üretiminde çalışan Gürcü işçilerin yerini Afganistan kökenli işçilerin aldığı belirtilmektedir. Belirtilen ülkelerden gelen işçiler dışında ülkemizde çay ve fındık üretiminde Afrika ülkeleri, hayvancılık faaliyetlerinde Türkmenistan ve Özbekistan kökenli işçilerin de yer aldığı tespit edilmektedir (Donat, 2021).

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de tarım sektörü ekonomik faaliyet kolları arasında önemli bir yere sahiptir. Gerek kentlere yönelen göç hareketleri ve gerekse sektörün küresel piyasalara entegrasyonu nedeniyle tarımsal faaliyetlerde işgücü açığı ortaya çıkmıştır (Corrado vd., 2017; Dedeoğlu, 2018, 2024; Rehber, 2016). Üreticilerin artan maliyet baskıları nedeniyle belirtilen işgücü ihtiyacını düşük ücretlerle ve güvencesiz koşullarda dahi çalışmak zorunda olan yabancı işgücü ile karşıladığı görülmektedir. Ülkemizde belirtilen işgücü kaynağının önceleri tarımsal faaliyetlerin yapıldığı bölgelerde, Azerbaycan ve Gürcistan gibi sınır komşusu ülke vatandaşlarının seyahat vizesi ile ülkeye girişleri sağlanarak geçici sürelerle çalıştırılması yoluyla karşılandığı görülmektedir. Belirtilen duruma, elbette elverişli vize uygulamaları ile devletin de katkısı olduğu açıktır. Devam eden yıllarda ülkemize yönelik olarak artan nüfus hareketleri sonucunda Suriye ve Afganistan gibi ülkelere yerleşme amacıyla kayıtlı veya kayıt dışı yollardan Türkiye'ye gelen göçmenlerin, tarım sektöründeki işgücü havuzuna katıldığı görülmektedir. Belirtilen gelişmelerle tarımda çalışan yabancı işgücünün etnik çeşitliliği artarken, işçiler arasında işlerin paylaşımı konusunda bir rekabetin de söz konusu olduğu görülmektedir(Dedeoğlu, 2018). Bu durumun halihazırda güvencesiz durumdaki yabancıları daha dezavantajlı bir konuma sürüklediği tespit edilmektedir.

4.TARIM SEKTÖRÜNDE YABANCILARIN İŞGÜCÜ PİYASALARINA KATILIMININ HUKUKİ ÇERÇEVESİ

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik, siyasi ve sosyal koşulların, ülkenin göç politikalarını ve dolayısıyla çevresindeki nüfus hareketlerini şekillendirdiği görülmektedir. Ayrıca ülkenin özellikle iktisadi gelişiminin desteklenmesi amacıyla ihtiyaç duyulduğu ölçüde yeni göç politikaları ve bunların uygulanmasını sağlayacak hukuki çerçevenin de hazırlandığı anlaşılmaktadır (Emek İnan, 2016). Belirtilen çerçevenin oluşumunda iskân kanunları da etkili olmuştur. Zira iskân, genel olarak bir ülkede bulunan kişilerin ülke içinde yerleştirilme, yurtlandırma (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, t.y.) süreçlerini içine alan bir olgudur. Buna göre, bir devletin iskân politikaları, o ülkedeki nüfusun hangi bölgelere yerleşeceğini, dolayısı ile hangi ekonomik faaliyetlerde bulunacağını, kimlerle bir arada yaşayacağını yani ülkede kültürel ve sosyal yaşamın nasıl şekilleneceğini belirlemektedir (Emek İnan, 2016).

Türkiye'de tarım sektöründe yabancı işgücünün yer almasını sağlayan hukuki düzenlemeler de ülkenin göç politikaları etrafında şekillenmektedir (Emek İnan, 2016). Belirtilen nedenle önce

³ Bkz. "GKY Geçici Madde 1: 28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz".

Türkiye’de göç politikalarına ilişkin görüşlere kısaca değinilecektir. Sonrasında tarihsel süreç içerisinde göç ve iskân politikaları kapsamında yabancıların işgücü piyasalarına dahil olmasına ilişkin hukuki düzenlemeler dönemsel olarak ele alınacaktır. Son olarak çalışma konusu kapsamında aşağıda⁴ değinileceği üzere güncel yasal düzenlemeler çerçevesinde hukukumuzda yabancıların tarım sektöründe ve özellikle mevsimlik tarımsal işlerde çalıştırılmasına yönelik bazı özel hükümler ve muafiyetler belirlenmesi söz konusu olmuştur. Belirtilen özel hüküm ve muafiyetlere de çalışmada yer verilerek oluşturulan yasal çerçevenin uygulamadaki görünümü değerlendirilecektir.

4.1.Tarihsel Süreçte Dönüşen Göç Politikaları ve Göçmen İstihdamı

Ülkemizde göç ve sığınma konularında yapılan düzenlemelerin dayandığı politikalar belli tarihsel dönemlerde belli kırımlardan geçmekte, o dönemin küresel olduğu kadar yerel dinamiklerine de cevap verme refleksi ile geliştirilmektedir. Tarihsel dönemler İçduygu tarafından “Görmezden Gelme, Uluslararası Normlara Geçiş ve Avrupalılaşma” olarak üç ayrı dönem halinde tasnif edilmektedir. Yazara göre ilk dönem 30.11.1994 tarih ve 22127 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Mülga İltica Hakkında Yönetmelik’in⁵ kabulüne kadar gerçekleşen “görmezden gelme” dönemi olarak adlandırılmıştır (İçduygu vd., 2014; İçduygu & Aksel, 2012).

Bahsi geçen süreci İçduygu ile benzer bir biçimde ele alan Emek İnan’ın da göç politikalarını kronolojik olarak “Erken Cumhuriyet, 1940-1960 ve 1960 sonrası” dönemlere ayırarak incelediği ve nüfus hareketlerinin başlangıcını yirminci yüzyılın başlarına kadar götürdüğü gözlenmektedir. Yazar, Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan güvenlik endişeleri nedeniyle gerçekleşen uygulamalar sonucu Anadolu coğrafyasında bulunan nüfusun önemli bölümünün yer değiştirmesine dikkat çekerek, belirtilen olayların günümüzdeki demografik yapının temellerini inşa ettiğini tespit etmektedir (Emek İnan, 2016).

Her iki görüş kapsamında belirtildiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullar, uluslararası siyasi gelişmeler, iç ve dış güvenlik tehditleri, Türkiye Cumhuriyeti’nin iskân ve göç politikalarının şekillenmesinde rol oynamıştır. Ülkenin kuruluşunda temel alınan ulus-devlet ideolojisi Türk dili ve milliyetçiliğine dayandırılan yeni bir kimlik inşasını sağlamıştır. Bu kapsamda ülkenin göçmen politikaları da Türk soyuna bağlılık ve aynı dini inanca mensup olma ekseninde belirlenmiş olup belirtilen sınırların dışında yer alan gruplar göçmen statüsünden dışlanmıştır (Emek İnan, 2016; İçduygu vd., 2014; İçduygu & Aksel, 2013).

Bu kapsamda Lozan Barış Anlaşmasının imzalanması sonrasında Yunanistan ile yapılan mübadele anlaşmasına da değinmekte fayda vardır. Anlaşma çerçevesinde iki taraflı nüfus hareketlerinin gerçekleştiği görülmektedir (Emek İnan, 2016; İçduygu vd., 2014; İçduygu & Aksel, 2013; Şahankaya Adar & Dedeoğlu, 2023). Mübadele anlaşması ile, Türk kültürüne bağlı bir nüfus yaratma amacına yönelik uygulamaların başlatıldığı görülmektedir. Ancak Türk ve Rum halklarının karşılıklı yer değiştirilmesi ile aynı zamanda yeni kurulmakta olan ülkenin iktisadi kalkınmasında rol oynayacak yeni bir Türk müteşebbis sınıf oluş(turul)ması amacının da gözetildiği ifade edilmektedir. Nitekim belirtilen yönde mübadele sonrası ülkeye gelen Türklerin çeşitli ekonomik desteklerden yararlandırıldığı belirtilmektedir. Ancak mübadele ile Yunanistan’a giden, ticari sermaye ve mesleki birikim sahibi Rumların yerine Yunanistan’dan gelen ve daha ziyade tarım işlerinde deneyim sahibi olan Türklerin, belirtilen ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesinde rol oynayamadığı ifade edilmektedir (Şahankaya Adar & Dedeoğlu, 2023).

Yukarıda belirtilen politikaların önce 1926 tarihli 885 Sayılı İskân Kanunu (TBMM, 1926) ve sonrasında 1934 yılında kabul edilen 2510 Sayılı İskân Kanunu (Mülga İK) (TBMM, 1934) ile yasal zemine

⁴ Bkz. 4.2.3. Kitleli Göçlerin Artışıyla Değişen Politikalar: Hukuki Çerçevenin Yenilenmesi Dönemi.

⁵Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiyeden İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik: <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm>. Erişim tarihi: 30.07.2025.

oturtulduğu, bu yönde Mülga İK' nun Türk kültürüne bağlı veya Müslüman olmayan halkın ülke içinde yerleşmelerini önlemeye yönelik hükümler içerdiği belirtilmektedir (Emek İnan, 2016; İçduygu & Aksel, 2013). Devam eden yıllarda da Bulgaristan ve Makedonya'da yaşayan Türk soylu ve/veya Müslüman azınlıkların ülkeye kabul edildiği görülmektedir (Emek İnan, 2016). Bu dönemde ülkede ekonomik kalkınmanın hızlandırılması amacı ile ülkenin başlıca ekonomik faaliyetlerden biri olarak tarımın geliştirilmesi hedeflenmiş, bu yönde özellikle kırsal kesimde yaşayan nüfusun artışına yönelik politikalar oluşturulmak istenmiştir. Belirtilen politikaların bir yansıması olarak, ülkeye kabul edilen göçmen grupların köken ülkelerdeki yaşam ve çalışma şartlarına benzer nitelik arz eden kırsal bölgelere yerleştirildikleri ve burada tarımsal faaliyetlerde bulunacak yeni bir çiftçi nüfusun yaratılmasına çalışıldığı görülmektedir (Emek İnan, 2016; İçduygu vd., 2014; İçduygu & Aksel, 2013; Şahankaya Adar & Dedeoğlu, 2023).

Belirtilen gelişmelere karşılık; 1960'lı yıllardan günümüze kadarki dönemde nüfus artışının desteklenmesine yönelik politikaların terk edildiği, geçmişteki uygulamaların aksine göçmen nüfusun barınma ve iş bulma gibi ihtiyaçlarının kendi imkanları ile karşılandığı iskansız bir göç rejiminin benimsendiği belirtilmektedir (Emek İnan, 2016; Şahankaya Adar & Dedeoğlu, 2023). İçduygu tarafından, belirtilen dönemde bahsi geçen nüfus hareketlerinin düzenlenmesinin amaçlandığı ancak bu uygulamaların bir sistem çerçevesinde gerçekleştirilemediği ve bu nedenle ilgili dönemin "görmezden gelme dönemi" olarak kabul edildiği görülmektedir (İçduygu & Aksel, 2012).

1980'li yıllardan itibaren ülkeye yönelen göçün farklı bir evreye girdiği söylenebilecektir. Zira küreselleşmenin de etkisiyle maliyetlerin düşürülmesi ve artan rekabetle başa çıkabilme gibi amaçlarla, üretim merkezlerinin ve sermayenin yer değiştirmesi gibi insan topluluklarının da ekonomik saiklerle yer değiştirdiği görülmektedir. Bu yönde bir yandan göçmenlerin milliyetleri değişirken diğer taraftan da göç hareketlerinin yoğunluğunun da arttığı görülmüştür (Dedeoğlu, 2018). Belirtilen değişimi açıklamak için aynı zamanda dönemin siyasi atmosferinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Sovyetler Birliği'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgali (Bag, M., 2019), sekiz yıl süren İran-İrak savaşı (İran'ın devrimler yüzyılı, 2018), Avrupa'nın doğusunda ve Sovyetler Birliği'nde komünizmin sona ermesinin ardından yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ve Petrol Krizi sonrası artan işsizliğin mobilize ettiği grupların Türkiye'ye yönelmelerinin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu noktada yaşanan göç hareketlerinin düzensiz göç niteliği taşıdığı, göçmenlerin bir bölümünün Türkiye'yi hedef ülke olarak diğer bölümünün ise geçiş ülkesi olarak gördüğü belirtilmektedir (İçduygu vd., 2014; İçduygu & Aksel, 2013). Geline nokta Türkiye'nin küresel göç dalgaları karşısında yeni göçmen politikalarına entegre olması ve bu yönde hukuki düzenlemeler gerçekleştirilmesi kaçınılmaz olmuştur (Emek İnan, 2016).

Küresel göç hareketlerinin kontrolü ve bu yönde yeni göç rejimlerinin düzenlenmesi zarureti ile kabul edilen Mülga İltica Hakkında Yönetmelik ile uluslararası normlara geçiş aşamasının başladığı belirtilmektedir (İçduygu vd., 2014; İçduygu & Aksel, 2013). Mülga İltica Hakkında Yönetmelik; 1951 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilerek 1954 yılında yürürlüğe giren BM Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme⁶ ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol kapsamında, bireysel olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne iltica başvurusunda bulunan yahut diğer devletlere iltica başvurusu yapacağı süreçte ülkemizde ikamet etmek için başvuruda bulunan yabancıların başvuruları yahut iltica/sığınma taleplerinde bulunmak üzere kitlesel olarak sınırlarımıza gelen yahut geçiş yapan yabancılardan kaynaklanan nüfus hareketleri hakkında takip edilecek usul ve esasların belirlenmesi amacı taşımaktadır (Çelikel & Öztekin Gelgel, 2024; Taşoğlu, 2023).

Devam eden dönemde Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliğine adaylık sürecinin (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.) etkisiyle göç ve sığınma konularını düzenleyen mevzuatın AB mevzuatına uyumlu hale getirilmesi yönünde adımlar atıldığı görülmektedir. Belirtilen nedenle İçduygu tarafından "Avrupalılaşıma" olarak adlandırılan sürecin başladığı ifade edilmektedir. Bu kapsamda düzensiz göç ve

⁶ Türkiye Cenevre Sözleşmesini 1961 tarihinde 359 Sayılı Kanun6 kapsamında sözleşmede yer alan hiçbir maddenin "Türkiye'de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamayacağı" yönünde ihtirazi kayıt koyarak onaylamıştır (Çelikel & Öztekin Gelgel, 2024).

ülkedeki göçmen nüfusun barınma ve işgücü piyasalarına girişi konusunda daha detaylı düzenlemeler yapıldığı ancak belirtilen düzenlemelerin; AB müktesebatına uyum kapsamında beklenen etkileri gerçekleştirmediği, göçmen kabulü rejiminde “Türk kültürü kriterinin” terk edilmemesi örneğinde olduğu gibi göç uygulamalarında sınırlı bir uyum işlevi gördüğü belirtilmektedir (İçduygu vd., 2014; İçduygu & Aksel, 2013).

Göçmenlerin daha elverişli yaşam koşulları elde etme arzusuyla hareket eden ve bu yönde sahip oldukları sosyal bağlantılarını kullanan kişiler olarak tasvir edildiği teorilere alternatif olarak Akpınar tarafından ileri sürülen bir görüşe göre ise bahsi geçen teoriler kısmen doğru olmakla birlikte, belirtilen faktörlerin göçmenler tarafından değil onları işgücü piyasalarına çekmek isteyen işverenler ve devletler tarafından kullanıldığı savunulmaktadır. Bu yönde özellikle düzensiz göç hareketlerinin işgücü ihtiyacı bulunan işverenler tarafından bahsi geçen sosyal bağlantılar kullanılarak düzenlendiği kabul edilmektedir (Akpınar, 2010). Nitekim yapılan bazı saha çalışmalarında aynı yönde bulgulara rastlanmakta, örneğin; Giresun ilinde Gürcistan kökenli işçilerin bölgedeki köylerde yer alan akraba ağları vasıtasıyla fındık toplama işlerinde çalışma imkânı buldukları görülmektedir (Dedeoğlu, 2018).

4.2.Göç Politikalarının Gelişimi ve Tarım İşlerinde Yabancıların Çalıştırılmasına Yönelik Hukuki Düzenlemelere Etkileri

Tarihsel süreçte dönüşen göç politikaları ile birlikte işgücü piyasasında ve özellikle tarım işlerinde yabancıların çalışmasına ilişkin uygulamaların da değiştiği görülmektedir. Bu kapsamda aşağıda göç politikaları kapsamında değişen hukuki çerçevenin özellikle tarımda yabancı işgücü çalıştırılmasına ilişkin düzenlemeler ekseninde incelenmesi gerekir görülmüştür.

4.2.1.Cumhuriyet’in kuruluşu ve sonrası: tarım sektörünün yabancı işgücüne kapatılma dönemi

Cumhuriyetin kuruluşu sonrasındaki dönemde, tarımın ülkenin temel ekonomik faaliyeti olduğu görülmektedir (Kaştan, 2006; Oğuz & Bayramoğlu, 2022). Ancak uzun süren savaşlar sonrasında ülkede genç nüfusun azalması nedeniyle tarımsal faaliyetlerde çalışacak işgücü ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde aslında ülkenin içinde bulunduğu siyasi koşullar nedeniyle tam anlamıyla bir yabancı işgücü politikası bulunmadığı, tersine ulus-devlet inşası sürecinin devam ettirilmek istendiği açıkça görülmektedir. Nitekim yukarıda bahsedilen ve 885 Sayılı İskân Kanunu ve Mülga İK ile göç ve sığınma politikaları bakımından birbirine paralel düzenlemeler getirildiği görülmektedir. Sonraki dönemlerde pek çok değişikliğe uğrayan Mülga İK’ nun temelinde, ülkede Türk kültürünün esas alındığı bir nüfus dağılımının sağlanması ilkesinin esas alındığı belirtilmektedir (Gök, 2005).

Bu noktada Mülga İK kapsamında düzenlenen “göçmen” ve “sığınma” kavramlarına da değinmekte fayda vardır. Buna göre ülkeye yerleşme amacıyla gelenlerden “Türk soyu ve kültürüne bağlılık” kriterini karşılayan bölümüne göçmen statüsü verileceği düzenlenmektedir. Ayrıca Mülga İK ile mülteci kavramına ilk kez hukuki metinlerde yer verilmiş olup yerleşme amacı taşımaksızın ülkeye zorunlu nedenlerle geçici olarak gelen kişilerin, mülteci olarak kabul edileceği düzenlenmiştir (Çelikel & Öztekin Gelgel, 2024).

Konu çalışma hayatına geldiğinde de Mülga İK’ nun kabul edilmesinden iki yıl önce yürürlüğe giren 2007 sayılı Türkiye’deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun (2007 Sayılı Kanun) (T.C. Resmi Gazete, t.y.) ile yabancıların çalışmasına ilişkin esasların, ülkedeki yabancılar tarafından icra edilmesi yasaklanan meslek ve sanatların belirlenmesi yolu ile düzenlendiği görülmektedir. Belirtilen yasal düzenlemelerin 1929 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde başlayıp tüm dünyayı etkisine alan Büyük Buhran ve sonrasında yaşanan derin işsizlik dalgasının etkisiyle gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Zira belirtilen dönemde ekonomik krizin özellikle Türkiye gibi ekonomileri ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetler ve kısıtlı bazı yeraltı zenginlikleri ile ayakta tutulan ülkeleri etkilediği görülmüştür. Bu kapsamda, 2007 Sayılı Kanunun belirtilen ekonomik koşulların da bir sonucu olduğu kabul edilmektedir (Talas, 1992). Nitekim 2007 Sayılı Kanun hükümlerine bakıldığında, dönemin yaygın işsizlik sorununa bir çözüm sağlanması yönünde Türk vatandaşlarına yeni çalışma imkanları sağlanmasının hedeflendiği de görülmektedir (Erken, 2016). Bu yönde 2007 Sayılı Kanun kapsamında, ülkede bulunan yabancıların icrasına müsaade edilen meslek ve sanatlar belirlenmekle

beraber, bunlar hakkında dahi dönemin icra vekilleri heyeti tarafından aksi yönde kararlar alınabileceği ve ilgili mesleklerin yalnızca Türk vatandaşlarının icrasına özgülenebileceği öngörülmektedir.

Konumuz açısından bakıldığında, tarımda ücret karşılığı yapılan işlerin 2007 Sayılı Kanunun 1. maddesinde geçen “alelûmum amelelik”⁷ ifadesinin kapsamında olduğu ve bu nedenle Türk vatandaşı olmayanların tarım işlerinde ücretli olarak çalıştırılmayacağı ifade edilmektedir (Talas, 1992). Geline nokta da ülkemizde 2007 Sayılı Kanunun yürürlükte olduğu dönemde yabancıların işgücü piyasalarına girişinin çok kısıtlı olduğu ve tarım sektörünün de yabancı işgücüne adeta “kapatılmış olduğu” söylenebilecektir. Devam eden yıllarda yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler neticesinde, özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte küresel ölçekte işgücüne ihtiyacın artacağı yeni bir döneme girildiği görülmektedir. Ayrıca 1950’li yıllardan itibaren tarımsal üretimde teknoloji kullanımının hızlanması nedeniyle iş alanı daralan köylü nüfusun, sanayileşmenin de etkisiyle yeni iş olanakları vadeden kentlere yönelmesi söz konusu olmuştur (İçduygu vd., 2014; Kaştan, 2006). Yine aynı dönemde ülkemize yönelen nüfus hareketleri kapsamında gelen yabancıların, ağırlıklı olarak Balkan kökenli ve Türk kültürüne bağlı, büyük bölümünün tarımla uğraşan kişiler olduğu, bu nedenle tarım alanlarının bulunduğu bölgelere yerleştirildikleri görülmektedir. Ancak özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine yerleştirilen bu göçmenlerin zamanla kentlere göç ettikleri tespit edilmiştir (Gök, 2005). Belirtilen koşullar nedeniyle 1954 tarihli Mülga 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’nun kabulü ile genel olarak yabancı işgücü istihdamı önündeki engeller azaltılmışsa da belirtilen hükümlerin tarım işçilerini kapsamına almadığı görülmektedir (Talas, 1992).

Özetle belirtilen dönemde göç politikalarının ülkedeki çalışma çağındaki nüfus açığının kapatılması amacıyla uygulanmak istendiği, yapılan hukuki düzenlemelerle yalnızca Türk soylu göçmen ve mültecilerin ülkeye kabul edilmesi ve/veya yerleştirilmesiyle yerel nüfusa entegrasyonlarının sağlanmasının amaçlandığı görülmektedir. Konumuz açısından bakıldığında Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uzun bir süre boyunca Türk vatandaşlarına yeni iş olanakları yaratılması amacıyla tarımda ücretli işlerin yabancılara yasaklandığı da tespit edilmektedir.

4.2.2. Küresel piyasalara entegrasyon: döngüsel işgücü göçü dönemi

1980’li yıllardan itibaren hız kazanan neo-liberal politikalarla birlikte ithal ikameci sanayileşme modellerinin terk edilerek, küresel piyasalara entegre olma döneminin başladığı görülmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin bahsi geçen dönüşüme katılmalarını teşvik etmek için Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar tarafından organize edilen destek ve yapısal uyum programları düzenlendiği görülmektedir (Bulut, 2022; Uçkaç, 2010).

Aynı dönemde tarım sektöründeki gelişmelere bakıldığında, Avrupa Birliği ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya gibi ülkelerin başarılı tarımsal destekleme programları sayesinde iç taleplerinin çok üzerinde üretim kapasitesine ulaştıkları ve bu nedenle yeni pazar arayışlarına girdikleri ifade edilmektedir. Bu ülkelerin teşvik ve katılımı ile gerçekleşen ve on yıl boyunca sürdürülen görüşmelerin (Uruguay Turu) ardından 1994 yılında imzalanan Tarım Anlaşması ile tarımsal üretim faaliyetlerinin uluslararası ticaretinde koruyucu önlem ve desteklemelerin kaldırılarak tarım üretiminin küresel piyasalara entegre edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Aydın & Bacaksız, 2020; Teoman & Tartıcı, 2012). Bahsi geçen gelişmelerin ülkemizde 2001 yılında kabul edilen 4634 Sayılı Şeker Kanunu ve 2003 yılında kabul edilen Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkol Piyasasının Düzenlenmesine Dair Kanun’un hazırlanmasında etkili olduğu, yeni düzenlemelerle üreticilere sunulan desteklerin azaltılarak, sektörün özel sermayenin kontrolüne girmesine yol açıldığı belirtilmektedir. Devam eden süreçte ise küresel piyasalara entegre olan tarım sektöründe ulusötesi şirketlerin yer almaya başladığı ve gelişen ulaşım ve teknoloji imkanları sayesinde üretimin gelişmekte olan ülkelere kaydığı görülmektedir. Bu gelişmeler sonucu küresel rekabete ayak uydurmak zorunda kalan tarımsal ürün üreticilerinin, gitgide artan maliyet baskıları altında kaldıkları ifade edilmektedir (Teoman & Tartıcı, 2012). Ülkemizde tarımda küçük üreticilerin ağırlıkta olduğu göz önüne alındığında, belirtilen maliyet baskılarıyla başa çıkmanın

⁷ “Alelûmum” genel, “amele” ise gündelikte çalışan işçi anlamına gelmektedir. (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, t.y.) <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim tarihi: 07.07.2025).

ilk yolu ucuz işgücü arayışına girmek yönünde olmuştur. Bu duruma yukarıda bahsedilen kırsal nüfustaki düşüş de eklenince, yabancı işçilerin özellikle kayıt dışı ve düşük ücretlerle çalışmaları karşısında yerli işçilere alternatif olarak tercih edildiği görülmektedir (Akpınar, 2010).

Bu dönemde ülkemizdeki işgücü ihtiyacının daha ziyade çevre ülkelerden yönelen döngüsel işgücü göçü ile karşılandığı görülmektedir. Genel olarak döngüsel göç, kayıt dışı ekonomik amaçlarla ülkemize seyahat vizesi ile birden fazla sayıda giren yabancıların gerçekleştirdiği bir çeşit yasa dışı göç biçimidir. Konumuz açısından döngüsel işgücü göçünü kayıt dışı hale getiren unsur, bu yolla ülkeye giriş yapan yabancıların bir çalışma izinleri bulunmaksızın bazı durumlarda seyahat vizeleriyle ülkede kalmaları, bazı durumlarda da seyahat sürelerini de aşarak tarımda ücretli mevsimlik işlerde çalışmaları ile gerçekleşmektedir. Özellikle yukarıdaki bölümlerde de belirtilen dağılan Sovyetler Birliği'ne bağlı ülkelerden ülkemize giriş yapan ve tarım işçisi olarak çalıştıktan sonra ülkesine dönen ve sonraki hasat sezonunda yeniden aynı yolu takip eden yabancıların Karadeniz Bölgesinde özellikle çay ve fındık üretiminin önemli bir parçası haline geldiği görülmektedir (Ciğerci Ulukan & Ulukan, 2018; İçduygu & Aksel, 2012). Nitekim yapılan çalışmalarda, belirtilen mevsimlik döngüsel göçün oldukça yaygınlaştığı hatta çay üreticilerinin Gürcistan'dan yabancı işçilerin gelmemesi halinde çay toplama işlerinin tamamlanamayacağını ifade etikleri görülmektedir (Ciğerci Ulukan & Ulukan, 2018).

Diğer taraftan, her yıl yabancı işçi gruplarının ülkeye girişini sağlayan esnek vize uygulamalarının da kayıt dışı işgücünü teşvik etme amacı taşımaya da bu amaca hizmet eden bir yönü olduğu söylenebilecektir. Belirtilen yönüyle bu uygulamalar yukarıda⁸ bahsi geçen ve İçduygu tarafından "görmezden gelme" olarak ifade edilen dönemin izlerini taşımaktadır. Zira, döngüsel göçün hedefi olan tarım faaliyetlerinde yer alan yabancılara vize muafiyeti tanınarak ülkeye girişleri kolaylaştırılmakta ancak çalışanların kayıt altına alınması yönünde düzenlemeler gerçekleştirilmemektedir. Nitekim 2001 yılında dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı tarafından "ülkede 1 milyon yabancı kaçak işçi olduğunun" açıklanması (Türkiye'de 1 milyon, 2021) mevsimlik tarım işlerinde bahsi geçen döngüsel yabancı işgücünün aleni hale geldiğini göstermektedir (Akpınar, 2010). Günümüzde de yapılan saha araştırmalarında, döngüsel göçmenlerin ilgili bölgelerdeki mevsimlik işgücü ihtiyacının "görmezden gelinen" daimî sağlayıcıları haline geldiği ifade edilmektedir (Ciğerci Ulukan & Ulukan, 2018).

Belirtilen dönemdeki yasal çerçeveye bakıldığında, 1982 Anayasası'na değinmekte fayda görülmektedir. Zira çalışma hakkı kişilerin varlıklarını sürdürmeleri için ihtiyaç duydukları ekonomik kaynaklara ulaşmalarının en önemli teminatlarından biridir. Bu kapsamda, çalışma hakkının kişilere tanınmasının yanı sıra hakkın kullanımının da hukuki yönden güvence altına alınması gerekmektedir. Bu nedenle hukukumuzda çalışma hakkı T.C. Anayasası'nın (AY) "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlıklı Üçüncü Bölümünde düzenlenmekte olup 49. Maddenin ilk fıkrası gereği çalışma hem bir "hak" hem de bir "ödev" olarak "herkese" tanınmaktadır. Madde metninde geçen "herkes" ibaresi farklı haklar bağlamında da kullanılmakta olup, ilgili hakkın tüm kişileri kapsamına aldığı ifade edilmektedir. Belirtilen nedenle çalışma hakkının bazı sınırlamalar dışında ülkemizde bulunan yabancılara da tanındığı kabul edilmektedir (Tanör & Yüzbaşıoğlu, 2024; Taşoğlu, 2023). Maddenin 2001 yılında değişikliğe uğrayan ikinci fıkrasında⁹ ise konu hakkında devletin üstlendiği rol ve çalışma hayatındaki dengeleyici fonksiyonuna değinilmektedir¹⁰. AY gereği çalışma hakkı da diğer temel hak ve özgürlükler gibi kanunlarla sınırlandırılabilen ancak bu sınırlamaların milletlerarası hukuka aykırı

⁸ Bkz. 4.1. Tarihsel Süreçte Dönüşen Göç Politikaları ve Göçmen İstihdamı.

⁹ "(Değişik fıkra: 3/10/2001-4709/19 md.) Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır". <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>. Erişim tarihi: 30.08.2025.

¹⁰ Madde 49. Gerekçesi için bkz.: (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, 2025) <https://legalbank.net/belge/madde-49/2674335>. Erişim tarihi: 30.08.2025.

olmaması gerekmektedir (Çelikel & Öztekin Gelgel, 2024; Süzek, 2021; Talas, 1992; Tanör & Yüzbaşıoğlu, 2024).

Diğer hukuki mevzuata değinmeden önce konu hakkında önem arz eden iki uluslararası sözleşmeye değinmekte fayda görülmektedir. Zira T.C. Anayasası 90. Maddesi gereği “Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır...”. Bahsi geçen maddenin devamında ise usulüne uygun olarak onay süreci tamamlanan milletlerarası antlaşmaların iç hukukumuzda normlar hiyerarşisi içinde kanunlar ile aynı seviyede olduğu kabul edilmektedir. Maddenin son fıkrasında ise onay süreci tamamlanmış temel hak ve özgürlükler hakkında düzenlemelerde bulunan antlaşmaların aynı konuda hükümler içeren kanunlar ile çelişen hükümler ihtiva etmesi durumunda, antlaşma maddelerinin “esas alınacağı” ifade edilmiştir (Aybay, 2007).

Bunlardan ilki BM Genel Kurulunca 1966 yılında kabul edilen ve 1976 yılında yürürlüğe giren Türkiye’nin de 2003 tarihinde onayladığı (BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Onay Kararı, 2003) BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’de (United Nations, 1966) ise Bildirge ile kabul edilen ekonomik, sosyal ve kültürel hakların korunmasına yönelik hükümler içerdiği görülmektedir. Bu kapsamda sözleşmede çalışma hakkı özel olarak düzenlenmektedir. Sözleşmenin üçüncü bölümünde yer alan 6. Madde gereğince; bireylerin hayatlarını idame ettirmek amacıyla çalışacakları işleri bağımsız olarak seçme haklarının âkit devletlerce korunması öngörülmektedir. Sözleşmenin 7. Maddesinde ise âkit devletlerce işçilere sağlanacak koşullar düzenlenmektedir. Maddeye göre tüm çalışanların; cinsiyet ayrımı gözetmeksizin belirlenecek eşit ve adil bir ücret politikasından, kendisi ve ailesine insan onuruna uygun nitelikte koşullar sağlayacak nitelikte ücretlendirme politikalarından, sağlıklı ve emniyetli iş koşullarından, işlerinde adil ve niteliklerine uygun şartlarla yükselme imkanlarından, makul çalışma sürelerinden, ücretli izin ve dinlenme haklarından faydalanma haklarının kabul edilmesi gerekmektedir. Son olarak 8. Madde ile çalışanların sendikalar hakları tanınmakta olup sendikaların örgütlenme özgürlüklerinin sağlanması ve çalışanların yasalar çerçevesinde grev haklarının tanınması kabul edilmektedir (Taşoğlu, 2023; Tokol, 2017).

BM Genel Kurulunca 1990 yılında kabul edilerek 2003 yılında yürürlüğe giren Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (United Nations, 1990) de Türkiye tarafından bazı hükümler yönünden ihtirazi kayıtlar konularak 4662 Sayılı Kanunla (4662 Sayılı Kanun, 2001) uygun bulunmuştur. Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme ile göçmen işçiler ve ailelerinin göç kararı alınması sürecinden itibaren kaynak ülkeye dönüşleri sürecini de kapsayacak bir biçimde geçen tüm süre zarfında temel insan hakları yanı sıra sosyal ve ekonomik haklarına ilişkin detaylı düzenlemeler yer almaktadır. Bunlardan konumuz açısından önem taşıyan maddelerden ilkinde göre; âkit devletlerce göçmen işçilere, ücretler, çalışma süreleri, fazla mesai, ücretli izin hakları, hafta tatilleri, iş sözleşmesinin sona erdirilmesi, çalışma yaşı, evde çalışmanın sınırlandırılması gibi konularda kendi vatandaşlarından daha olumsuz koşullar sağlanmayacağı kabul edilmektedir (Madde 25) (Civan & Gökalp, 2011; Demirci, 2019; Taşoğlu, 2023). Bir diğer önemli hüküm gereği, mevsimlik işçilerin istihdam edildikleri devlet sınırları içinde yılın belli dönemleri fiilen bulunmaları (Madde 59/1) nedeniyle ve gezici işçilerin de istihdam eden devlet sınırları dahilinde çalıştırılmaları ve gezici işçi olarak kabul edilmeleri durumunda (Madde 60) belirtilen sözleşmenin dördüncü bölümünde sağlanan haklardan yararlanacakları düzenlenmektedir. Sözleşme kapsamında Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından konulan ihtirazi kayıtlardan bazıları; göçmen işçiler ve ailelerine ikamet ettikleri âkit devlet içerisinde dernek ve sendika kurma hakları (40. Madde) ile Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme kapsamında denetim organının yetkilerinin (Madde 76 ve 77) daha sonraki bir tarihte tanınacağı yönündeki kayıttır (Demirci, 2019; Taşoğlu, 2023).

Belirtilen dönemde kabul edilen Mülga 2003 tarihli 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (4817 Sayılı Kanun) ile 2007 Sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmış, yabancılara yasaklanan bazı meslek ve sanatların yabancılar tarafından icra edilebilmesinin önü açılmıştır. 4817

Sayıli Kanun’la aynı zamanda kayıt dışı yabancı işçi çalıştırılması konusunda düzenlemeler yapılmış, bu yönde işyeri denetimleri gibi uygulamalar gerçekleştirilmesi mümkün olmuştur. Yine kayıt dışı işçi çalıştıran işverenler ve çalıştırdıkları işçiler hakkında idari para cezaları ngrlmştr. Belirtilenlerin dışında 4817 Sayılı Kanun ile çalışma izinleri hakkında düzenlemeler yapılmış; uluslararası koruma başvurusu yapan yabancılar, şartlı mülteci statüsü kazanan yabancılar ve vatansızların¹¹, çalışma izni başvurusunda bulunabilecekleri¹² hüküm altına alınmıştır (Akpınar, 2010; elikel & ztekin Gelgel, 2024). Konumuz açısında bakıldığında, Mülga Yabancıların alışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği ile ekonomik ve sektörel şartların gerektirdiği durumlarda belirlenecek sreler için tarım, sanayi veya hizmet sektrclerindeki çalışmaların kısıtlanabileceği ngrlmştr (elikel & ztekin Gelgel, 2024).

Belirtilen gelişmelere paralel olarak Türkiye’nin AB aday ülke statüsü kazanması ile birlikte AB müktesebatına uyum sürecine girilmiştir (zdal, 2008). Bu yönde gerçekleştirilen mevzuat çalışmaları kapsamında kabul edilen yasalardan biri de 2006 tarihli 5543 Sayılı İşkn Kanunu’dur (İşkn Kanunu, 2006) (İK) (Emek İnan, 2016). Dönemin şartlarına bakıldığında İK ile ülkeye yönelen glerin yanı sıra kamulaştırma kararları veya güvenlik gerekçeleriyle ülke içinde gerçekleşecek işkn işlemlerine ilişkin hukuki düzenlemelerin yapılmasının hedeflendiği belirtilmektedir (elikel & ztekin Gelgel, 2024). Öncülleri olan hukuki metinler gibi İK’ nun da ulus devlet inşasını merkeze alan düşünceye dayandığı görülmektedir. Nitekim İK içeriğine bakıldığında, göçmenlik statüsü tanınan yabancıların yine Türk kültürüne bağlılık lt kapsamında belirlenmesinin uygun görüldüğü tespit edilmektedir. Yine de İK’ nun kabul edilmesinde diğer başkaca faktörler olduğu da görülmektedir. Bunlardan ilki, ülke içinde gerçekleşen büyük imar projeleri ve terör olayları nedeniyle yaşanan zorunlu glerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde yapılan başvurulara yoğun olarak konu edilmesi ve başvurucular lehine hükmedilen tazminatların yarattığı hukuki ve mali baskılardır. Ayrıca, küresel g hareketlerinin artışı sonucunda mevcut yasal düzenlemelerin yetersiz kalması da nedenler arasında yer almaktadır (Emek İnan, 2016).

Bu noktada belirtmek gerekir ki yukarıda değinilen yasal düzenlemelere rağmen belirtilen dönemde kayıt dışı istihdamın, ülkeyi düzensiz göçmenler için bir çekim alanı haline getirdiği görülmektedir (Dedeoğlu, 2018). Nitekim Ulukan & Ciğerci Ulukan tarafından 2009 yılında yapılan bir çalışmada; Karadeniz Bölgesi’nde fındık toplama döneminde Gürcistan’dan gelen işçilerin kayıt dışı olarak çalıştırıldığı, hatta yapılan denetimler neticesi yakalanan yabancı işçilerin sınır dışı edildiği tespit edilmiştir (Ulukan & Ciğerci Ulukan, 2011).

4.2.3. Kitlesele glerin artışıyla değişen politikalar: hukuki çerçevenin yenilenmesi dönemi

1970’li yıllardan itibaren Avrupa ülkelerine yönelen uluslararası düzensiz gn hız kazandığı görülmüştür. Bu dönemden itibaren uygulanagelen geri kabul anlaşmalarının, gn kaynağı olan devletlerle hedefinde yer alan Avrupa lkeleri arasında gerçekleştiği belirtilmektedir. Ancak 2000’li yıllardan itibaren, düzensiz göçmenlerin vatandaşı bulundukları ülkelerin tespitinde zorluklar yaşanmasıyla bu durumun değiştiği, düzensiz göçmenlerin rotalarında bulunan geçiş ülkelerine iadeleri için anlaşmalar yapılmaya başlandığı görülmektedir. Belirtilen yeni nesil geri kabul anlaşmalarında, düzensiz göçmenlerin iade edileceği ülkelere bu sürecin finansmanında kullanılmak üzere ekonomik destekler sağlanması da söz konusu olmuştur (Batır, 2017). Nitekim 2011 yılında Suriye’den ülkemize yönelen nüfus hareketleri sonrasında da AB ile Türkiye arasında 2013 yılında imzalanan Geri Kabul Anlaşması da Avrupa Birliğine ye devletlerden birinin başvurusu üzerine ilgili ye devletin sınırları

¹¹ Hiçbir devletin vatandaşı olmayan ve dolayısı ile hiçbir devletin hukuki himayesinde bulunmayan kimseler vatansız olarak adlandırılmaktadır (elikel & ztekin Gelgel, 2024).

¹² Uluslararası koruma, çeşitli nedenlerle vatandaşı olduğu yahut fiilen en son bulunduğu ülkenin diplomatik korumasından faydalanamayan kişilerin, sığındıkları yeni ülke içinde temel haklarının korunarak vatandaşı oldukları yahut son olarak bulundukları ülkeye geri gnderilmemelerinin sağlanmasını ifade eden bir rejimdir (Taşoğlu, 2023: 110). YUKK gereği uluslararası korumadan yararlanacağı ngrlen yabancılar; “mülteciler, şartlı mülteciler ve ikincil koruma statüsü sahipleri” ile “geçici korumadan yararlananlar” dır (Taşoğlu, 2023).

içine fiilen bulunma hakkı olmayan, bu yöndeki mevcut hakkı sona eren üçüncü devlet vatandaşları yahut vatansız kişilerin, Geri Kabul Anlaşması'nda yer alan hükümler dahilinde Türkiye tarafından geri kabulüne ilişkin taahhütleri içermektedir (Aygün & Kaya, 2016; Batır, 2017). Anlaşma kapsamında geri kabul nedeniyle oluşacak ekonomik yükün telafisi olarak Türkiye'ye 3 milyar avroluk bir destek sunulması da öngörülerek, Schengen bölgesinde söz konusu olacak vize muafiyeti konusunda bir ortak yol haritası¹³ oluşturulması sağlanmıştır (Turhan, 2017). Her ne kadar Geri Kabul Anlaşması sonucunda, ülkemize iade edilen düzensiz göçmen sayılarının beklenenin altında kaldığı tespit edilmişse de kısıtlı da olsa çeşitli AB üyesi ülkelerden Türkiye'ye iadeler söz konusu olmuştur (Batır, 2017).

Tüm bu gelişmelerin ardından, ülkemize yönelen kitlesel göç hareketleri veya geri kabul anlaşmaları nedeniyle kabul edilen yahut yasa dışı yollardan ülkemize giriş yapan yabancıların çalışma hayatına katılımları konusundaki süreçlerin daha detaylı olarak düzenlendiği bir döneme girilmiştir. Konumuz açısından bakıldığında, aşağıda görüleceği üzere yapılan düzenlemelerde mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerine özel olarak yer verildiği görülmektedir. Bu kapsamda belirtilen faaliyet kollarında ülkemizde çeşitli statülerde bulunan yabancılarla Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü tarafından belirlenecek yabancılara, çalışma izni muafiyeti verilmesine yönelik düzenlemeler öngörüldüğü görülmektedir (Erken, 2016; Temir, 2020). Bahsi geçen düzenlemeler, kanaatimizce döngüsel göç hareketleri ile gelenler de dahil olmak üzere ülkemizde tarımda kayıt dışı çalışan yabancıların "görünür kılınmasına" yönelik bir adım atma çabasını ifade etmektedir. Ülkemizde tarımsal faaliyetlerde yer alan yabancı işgücünün büyük bölümünün mevsimlik işlerde yer aldığı (Kalkınma Atölyesi, 2016) göz önüne alındığında, çalışma izin muafiyetinin de özellikle mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerine özgülenmesinin sektörde çalışan yabancıları kayıt altına alma çabası olarak kabulü mümkündür. Ancak önemli olan, yapılan düzenlemelerle sağlanmak istenen amacın sektör uygulamalarına yerleşip yerleşmediğidir. Belirtilen nedenle, çalışmanın devamında yabancıların istihdamına ilişkin mevzuat değişikliklerinin yanı sıra belirtilen değişikliklerin etkileri de incelenecektir.

Belirtilen gelişmeler sonrası, gerek Geri Kabul Anlaşması ile ülkeye gelen düzensiz göçmenler ve gerekse doğrudan ülkeye yönelen başta Suriyeli ve Afgan kökenli olmak üzere farklı milletlere ve hukuki statülere mensup tüm yabancıların ülkeye kabulü, ülkede kalışları, ülkeden ayrılımları ve uluslararası koruma talepleri gibi konuların hukuki bir çerçeveye oturtulması ihtiyacı doğmuştur (Baran Çelik, 2015; Çelikel & Öztekin Gelgel, 2024; Taşoğlu, 2023; Temir, 2020). Zira bu dönemde; ülkemizde iltica ve sığınma konularında yürürlükte bulunan yönetmelik ve genelgeler düzeyinde kalan ikincil mevzuatın, uygulamadan kaynaklı artan ihtiyaçlara cevap veremediği belirtilmektedir. Bu kapsamda; Türkiye'ye gelen yabancıların ülkede kalış ve ülkeden çıkış süreçleri ile koruma talebinde bulunan yabancılara sağlanacak haklar, 2013 yılında kabul edilen 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile düzenlenmiştir. Bu kapsamda YUKK' nun kabul edilmesinde; göç ve sığınma konularının kanun seviyesinde yeniden düzenlenmesi, artan göç ve sığınma başvuruları konusunda uzmanlaşmış kurumların oluşturulması, koruma taleplerine yönelik hükümlerin uluslararası düzenlemelerle uyumlu hale getirilmesi gibi nedenlerin rol oynadığı söylenebilecektir (Baran Çelik, 2015; Çankal & Koyuncu, 2024; Taşoğlu, 2023).

YUKK ile uluslararası koruma kavramı¹⁴ ve bu statüden faydalanan grupların belirlenmesi ve çalışma hayatına katılımlarına yönelik düzenlemeler yapılması da söz konusu olmuştur (Çelikel & Öztekin Gelgel, 2024; Taşoğlu, 2023). Yine YUKK kapsamında düzenlenen ve mevsimlik tarım ve hayvancılık işleri açısından bu bölümün ilerleyen kısımlarında incelenecek izin muafiyetlerinden yararlanacak gruplardan biri olan geçici koruma statüsüne de değinmekte fayda görülmektedir. YUKK gereği; ülkelerinden ayrılmaya mecbur bırakılmış olup geri dönemeyen, geçici nitelikte acil bir koruma statüsüne erişmek amacıyla kitleler halinde ülkemiz sınırlarına gelmiş veya belirtilen kitlesel geçişler

¹³ Bkz. <https://www.mfa.gov.tr/data/agreed%20minutes%20ve%20annotated%20roadmap.pdf>. Erişim tarihi: 05.08.2025.

¹⁴ YUKK Madde 3/r: "Uluslararası koruma: Mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsünü, ...ifade eder". <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>. (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013) Erişim tarihi: 05.08.2025.

sırasında bireysel olarak ülke sınırlarını geçmiş yabancılara geçici koruma statüsü verilebileceği düzenlenmiştir (Madde 91). Burada YUKK ile geçici koruma statüsünün ayırt edici özelliği olarak, yabancının ülkeye girişinin “kitlesel olarak gerçekleşmesi” kriterinin belirlendiği görülmektedir. Bu kapsamda, aynı saiklerle ülkemiz sınırlarına yönelik olarak gerçekleşecek münferit geçişlerin geçici koruma statüsüne dahil edilmediği görülmektedir (Çelikel & Öztekin Gelgel, 2024; Çörtoğlu Koca, 2022; Taşoğlu, 2023; Temir, 2020).

Çalışma konumuz olan tarım sektörü açısından bakıldığında, yukarıda¹⁵ bahsedildiği gibi tarımda yer alan yabancı işgücünün genellikle çalışma izni almamış, ülkemize kayıt dışı yollardan giren Afgan, Gürcü ve Azeri kökenli yabancının yanı sıra kitlesel göç hareketleriyle giriş yapan Suriyeliler olduğu görülmektedir. Son yıllarda bu gruplara Afrika ülkelerinden gelen yabancının (Senegalli işçiler çay, 2024) da eklendiği tespit edilmektedir. Belirtilen grupların ülkemizde mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde yer almalarına ilişkin detaylı düzenlemelerin, YUKK kapsamında hazırlanan yönetmelikler seviyesinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunlardan ilk ikisi, geçici koruma statüsünde bulunan yabancının çalışma izinlerine ilişkin başvuru süreçleri ile hak ve yükümlülüklerine ilişkin yasal düzenlemeleri içeren ve 2014 yılında kabul edilen Geçici Koruma Yönetmeliği (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014) ile 2016 yılında kabul edilen Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik'tir (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2014) (GKSYÇİY).

Ülkemizde kendilerine geçici koruma statüsü verilen yabancının, GKY gereği işgücü piyasalarına erişim sağlamaları için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) nezdinde çalışma iznine başvurmaları gerekmektedir. Ancak ilgili maddede belirtilen gruptaki kişilerin, hangi sektörlerde ve işkolunda çalışabilecekleri ile bu işlerin bulunacağı illerin (ilçe ve köyler de dahil olmak üzere) Bakanlar Kurulu tarafından belirleneceği ifade edilmektedir (Çelikel & Öztekin Gelgel, 2024). Geline nokta; geçici koruma statüsündeki yabancılar yönünden, genel olarak yabancılar tarafından icra edilebilecek meslek ve sanatlara ilişkin sınırlamalar dışında, ikincil nitelikte sınırlamalar da tesis edildiği görülmektedir (Çelikel & Öztekin Gelgel, 2024; Taşoğlu, 2023).

Geçici koruma sağlanan yabancıların işgücü piyasalarına katılımları hakkındaki diğer düzenlemeler de GKSYÇİY ile gerçekleştirilmiştir. GKSYÇİY gereğince, geçici koruma statüsündeki yabancıların çalışma izni almaları zorunlu kılınmış olup (Madde 4) (Taşoğlu, 2023; Temir, 2020) belirtilen statüdeki yabancılar için çalışma izni ve çalışma izin muafiyet belgesi alınmasına yönelik usul ve esaslar düzenlenmiştir (Temir, 2020). Çalışma konumuz olan tarım işleri hakkında GKSYÇİY ile geçici koruma verilen yabancılara yönelik önemli düzenlemeler getirildiği görülmektedir. Buna göre GKSYÇİY mevsimlik olarak gerçekleştirilen tarım ve hayvancılık işlerini, çalışma izni muafiyeti kapsamına almaktadır (Temir, 2020). Belirtilen düzenlemelerle, özellikle ülkemizde sayıları 3 milyon üzerinde bulunan Suriyelinin geçici koruma statüsünden faydalandırıldığı ve bunların mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışmalarının muafiyet kapsamına alınmasıyla, tarım sektöründe hukuken görünür kılındıkları söylenebilecektir. Ancak GKSYÇİY kapsamında “istihdam kotası” uygulamasına kısaca değinmekte fayda görülmektedir. Zira belirtilen uygulama ile işverenlerin geçici koruma statüsündeki yabancıları izin muafiyeti kapsamında çalıştırmaları hakkında uygulanacak kotaların, belirli şartlara bağlandığı görülmektedir. Maddeye göre; bu kotalarının belirlenmesinde, ilgili işverene bağlı olarak çalışan Türk vatandaşlarının sayıları, şehirler ve sektörlerin iş imkanları ve işe girenlerin oranları gibi hususlar göz önünde bulundurulacaktır (Madde 8/1). Ayrıca madde gereğince; geçici koruma statüsündeki yabancıların çalıştırılmak istendiği işyerinde çalışan aynı statüdeki tüm yabancı işçilerin sayısının, Türk işçilerin sayısının %10'unu aşamayacağı belirtilmektedir (Madde 8/2).

Yine 2016 yılında kabul edilen Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalıştırılmasına Dair Yönetmelik (Yönetmelik, 2016)(Yönetmelik) de tarım işlerinde çalışacak yabancılara ilişkin hükümler içeren bir diğer hukuki düzenlemedir. Yönetmelik ile tarım ve hayvancılık işleri hakkında koruma başvurusu yapan yahut şartlı mülteci statüsünde bulunan

¹⁵ Bkz. 3. Türkiye’de Tarım İşlerinde Çalışan Yabancılar: Çeşitlenen ve Değişen İşgücü Kaynakları.

yabancıların, mevsimlik tarım ve hayvancılık işleri yönünden çalışma izninden muaf oldukları düzenlenmektedir. Ancak bu haktan yararlanmak isteyen yabancıların, uluslararası korumanın sağlandığı yerdeki Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne başvuru yapmaları gerekmektedir. Ayrıca çalışma izin muafiyeti verilen yabancılar hakkında, ÇSGB tarafından il ve kota sınırlamasına yönelik uygulamalar yapılabileceği düzenlenmektedir (Madde 9) (Temir, 2020).

Diğer taraftan gerek YUKK ve gerekse YUKK uyarınca yürürlüğe giren yönetmeliklerin, yabancıların çalışma hakkına ilişkin doğrudan düzenlemeler içermediği görülmektedir. Belirtilen boşluğun doldurulması amacıyla, 2018 yılında 6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu (Uluslararası İşgücü Kanunu, 2016) (UİK) kabul edilmiştir. UİK' nun hazırlanmasında etkili olan gelişmelere¹⁶ daha yakından bakıldığında, ülkemizdeki göç dinamiklerindeki değişim ve dönüşüme dikkat çekildiği görülmektedir. Nitekim UİK genel gerekçesinde, 1960' larda Türk vatandaşlarının yurt dışına yönelik göç hareketliliğinin söz konusu olduğu ve ülkemizin göç veren kaynak ülke konumundan ilerleyen yıllarda önce coğrafi konumunun da etkisiyle göçmenlerin geçiş amacıyla kullandıkları (transit göç) bir ülke haline geldiği ifade edilmiştir. Yine günümüzde özellikle sınırlarımızın ötesinde gerçekleşen savaşlar, siyasi karşılıklıklar ve ekonomik dalgalanmalar gibi farklı nedenlerle ülkemizin artık göç kabul eden yani hedef ülke haline geldiği belirtilmektedir (Akpınar, 2010; İçduygu & Diker, 2017). Bu gelişmelerle başlayan süreçte, artan işgücü akını ile artan kayıt dışı çalışmalara mevcut hukuki düzenlemelerle cevap verilememesi, değişen ve dönüşen uluslararası işgücü hareketlerine karşı yeni politika uygulamalarına ihtiyaç duyulması gibi nedenlerle kanun tasarısının meydana getirildiği belirtilmektedir (Süzek, 2021).

Belirtilen nedenlerle UİK'nun temel olarak üç amaç etrafında hazırlandığı görülmektedir. Bunlardan ilki, uluslararası işgücü hakkında uygulanacak kamu politikalarının oluşturularak bu politikaların takibinin sağlanmasıdır. Yine ülkemizde çalışmak isteyen yabancılar adına yapılacak çalışma izni başvuruları, başvuruların değerlendirilmesi ve sonuçlandırılmasına ilişkin süreçler ile yabancılar tanınacak çalışma izin muafiyetlerine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi, UİK'nun amaçları arasında sayılmaktadır. Son olarak, uluslararası işgücü uygulamaları kapsamında tanınacak haklar ve öngörülecek yükümlülükler de UİK'nun amaçları arasındadır (Madde 1). Konumuz kapsamında bakıldığında, ülkemizde diğer tüm sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de UİK hükümleri gereğince, çalışma izni yahut çalışma izin muafiyeti almış yabancıların çalıştırılmasının mümkün olduğu görülmektedir (Süzek, 2021; Temir, 2020).

UİK kapsamında geliştirilen işgücü politikalarının düzenlenmesi ve yabancıların çalışma izinleri ile izin muafiyetleri hakkındaki süreçlerin tabi olacağı kuralların, Uluslararası İşgücü Kanunu Uygulama Yönetmeliği (UİK Yönetmeliği) ile düzenlendiği görülmektedir. Bu noktada UİK Yönetmeliği 48. Maddesi konumuz açısından önemli bir düzenlemeyi ihtiva etmektedir. Belirtilen madde ile çalışma izni muafiyeti tanınacak yabancıların ve onların izin muafiyeti ile çalışabilecekleri azami sürelerin düzenlendiği görülmektedir. Maddenin g fıkrasında ise "Genel Müdürlükçe belirlenen mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışacak yabancılar altı aya kadar, ... çalışma izni muafiyeti kapsamında değerlendirilir" ibaresi yer almaktadır. Buna göre; Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü tarafından tespit edilecek ürünlere ilişkin tarımsal faaliyetlerde çalıştırılacak yabancıların, azami 6 ay süre ile izin muafiyet kapsamında istihdam edilmeleri mümkün olmaktadır. Bahsi geçen madde kapsamında son olarak 1 Ağustos 2024 tarihinde yapılan duyuruda (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2024) mevsimlik çay ve fındık üretimi kapsamında "Artvin, Giresun, Ordu, Rize, Samsun ve Tokat illerinde izin muafiyetine ilişkin çalışmalar yapıldığı" görülmüştür.

Son olarak yabancıların çalıştırılması kapsamında önem arz eden bir diğer konunun da düzensiz göç olduğu tespit edilmektedir. Çalışma konumuz olan tarım işlerinde çalışan yabancıların büyük bölümünün de kayıt dışı çalışan düzensiz göçmenler olduğu bilinmektedir¹⁷. Belirtilen nedenle,

¹⁶Tüm tasarı metni ve gerekçeler için Bkz.

<https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D26/Y1/T1/WebOnergeMetni/68954431-7fb1-435f-b0f1-be590a451f29.pdf>. (Erişim tarihi: 07.07.2025).

¹⁷ Bkz. 3. Türkiye'de Tarım İşlerinde Çalışan Yabancılar: Çeşitlenen ve Değişen İşgücü Kaynakları.

düzensiz göç hakkındaki hukuki düzenlemelere kısaca değinmekte fayda görülmektedir. Ülkemizde düzensiz göçün tespiti, düzensiz göçle mücadele, düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilmesi ve özellikle düzensiz göçün kaynağında yer alan insan ticareti suçları hakkında uygulanacak yaptırımlar gibi konuların farklı yasal mevzuat çerçevesinde düzenlendiği görülmektedir. Bunlardan en önemlileri, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan ve düzenleyen AY (Tanör & Yüzbaşıoğlu, 2024); göçmen kabulüne ilişkin düzenlemeler kapsamında İK; ülkeye giriş ve çıkışları, vize alma mecburiyeti ve vize muafiyeti, kendilerine vize verilmesi uygun olmayan yabancılar, ikamet izni ve izin muafiyeti, hakkında sınır dışı edilmelerine ilişkin karar alınacak kişilerin belirlenmesi, sınır dışı edilmelerine karar verildiği halde isteyerek ülkeyi terk etmek isteyen yasa dışı göçmenlere sağlanacak maddi destekler gibi hükümleri içeren YUKK' dur (İçduygu & Aksel, 2012). Yine 5682 Sayılı Pasaport Kanunu, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 17/03/2016 tarihli ve 29656 sayılı Resmî Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik de konu hakkındaki diğer düzenlemelerdir.

5. HUKUKİ DÜZENLEMELERİN TARIM SEKTÖRÜNDEKİ GÖRÜNÜMÜ

Önceki bölümde belirtilen hukuki çerçevenin sektörün yapısal özellikleri ve işgücü dinamikleri göz önüne alındığında bazı sorunları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Bunlara aşağıda kısaca değinilmesi uygun görülmektedir.

5.1. Çalışma İzni ve İzin Muafiyeti Başvuru Süreleri

Gerek ülkemizde tarım sektöründe artan işgücü ihtiyacı¹⁸ gerekse ülkemize yönelen yoğun göç hareketleri sonucu, ülkeye kabul edilen yabancıların işgücü piyasalarına katılımlarının sağlanması amaçlarıyla tarım sektöründe yabancıların çalıştırılmasına ve bunların bir bölümüne izin muafiyetleri tanınmasına yönelik hukuki düzenlemeler¹⁹ yapıldığı görülmektedir (Temir, 2020). Ancak belirtilen statüdeki yabancıların çalışma izni yahut izin muafiyetine başvurmaları için 6 aylık bekleme sürelerinin öngörülmesi (ÜİK madde 17) söz konusudur. Kanaatimizce belirtilen maddenin uygulanması, yabancı tarım işçileri yönünden büyük mağduriyetler yaratmaktadır. Zira tarım işlerinin mevsimlik yapısı nedeniyle, yılın belli bölümleri çalışma imkânı söz konusu iken 6 aylık bekleme süresi, yabancı işçiler açısından bir veya birkaç çalışma sezonunun kaybedilmesi anlamına gelecektir. Örnek vermek gerekirse, ülkemize giriş yapan Suriyelilerin iskan için geçici barınma merkezleri kurulmuş olmasına karşın, Suriyeliler Barometresi verilerine göre 2023 yılı itibarı ile geçici barınma merkezlerinde yaşayan Suriyelilerin sayılarının toplam Suriyeli sayısına oranının %1,98 olduğu ve her geçen gün azaldığı belirtilmektedir (Erdoğan, 2024). Belirtilen nedenle, çalışma izin muafiyetlerinden faydalanan Suriyeli işçilerin büyük bölümünün ülkeye giriş yaptıktan sonra kendileri ve ailelerinin barınmaları ve yaşamlarını idame ettirmeleri için gereken finansal güce kavuşmaları için bir an önce işgücü piyasalarına katılımları zaruridir.

5.2. Kota Uygulamaları

Yine belirtilen muafiyetlerin tanınması halinde dahi yukarıda²⁰ belirtildiği gibi GKY, GKSİY ve Yönetmelik gereğince ÇSGB tarafından il sınırlamaları ve kota uygulamaları yapılabileceği düzenlenmektedir (Temir, 2024). Ancak ülkemizde geniş bir coğrafyada gerçekleşen tarımsal üretim faaliyetlerinin özellikle hasat dönemlerinin farklı ürünler yönünden farklı mevsimlere dağıldığı bilinmektedir. Bunun sonucunda da gezici tarım işçiliği kavramı ortaya çıkmakta olup ülkemizde tarımda yer alan işgücünün büyük bölümünü gezici işçilerin oluşturduğu ifade edilmektedir (Pınar Uyan Semerci vd., 2014). Belirtilen kota uygulamaları ise tarımsal üretimdeki işgücü hareketliliğini yabancılar yönünden hukuka aykırı hale getirerek sektörde çalışacak yabancıların çalışma olanaklarını kısıtlayan

¹⁸ Bkz. 3. Türkiye'de Tarım İşlerinde Çalışan Yabancılar: Çeşitlenen ve Değişen İşgücü Kaynakları.

¹⁹ Bkz. 4.2. Göç Politikalarının Gelişimi ve Tarım İşlerinde Yabancıların Çalıştırılmasına Yönelik Hukuki Düzenlemelere Etkileri.

²⁰ Bkz. 4.2.3. Kitlesele Göçlerin Artışıyla Değişen Politikalar: Hukuki Çerçevenin Yenilenmesi Dönemi.

bir etki göstermektedir. Diğer yandan belirtilen kısıtlamalar, işverenleri de mevsimlik tarım işlerinde işçi bulmakta zor duruma düşürecektir.

5.3.Yabancılarla Tanınan İstisnai Statüler Arasındaki Eşitsizlikler

Yukarıdaki bölümde²¹ bahsedildiği gibi ülkemize giriş yapan yabancılarla farklı istisnai statüler verilerek çalışma izni veya izin muafiyeti almalarını kolaylaştıran yasal düzenlemeler söz konusu olmuştur. Bunlardan ilki yukarıda da²² bahsedilen sınır komşusu ülkelerden ülkemize turist vizesi ile giriş yaparak mevsimlik tarım işlerinde çalışan yabancılar veya halihazırda ülkede yaşamakta olan yabancılardır. Her ne kadar UİK Yönetmeliği 48. Maddesi g fıkrası ile belirtilen yabancılarla yönelik izin muafiyetine ilişkin düzenleme gerçekleştirilmişse de konu hakkında yapılan duyuruda muafiyet kapsamının Artvin, Giresun, Ordu, Rize, Samsun ve Trabzon illerinde çay ve fındık tarımına yönelik faaliyetler için 6 aya süre ile sınırlı olduğu görülmektedir(Uluslararası İşgücü Genel Mdürlüğü, t.y.).

Belirtilen düzenlemeden ülkemize çay ve fındık üretiminde çalışmak üzere gelen Gürcistan uyruklu yabancıların bölge ve süre sınırlamaları nedeniyle sınırlı olarak faydalanabileceği görülmektedir. Kanaatimizce hükmün, yukarıda²³ belirtildiği gibi halihazırda ülkemizde istihdam edilen Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Afganistan uyruklu yabancıların çalıştıkları tarım ve hayvancılık faaliyetlerini ve çalıştıkları illeri kapsamadığı anlaşılmaktadır. Bu durumun ülkemize turist vizesi ile yahut düzensiz göç yollarıyla giriş yaparak duyuruda belirtilen iller dışında kayıt dışı olarak çalışan yabancılar yönünden dışlayıcı ve eşitsiz bir durum yarattığı söylenebilecektir.

İzin muafiyeti verilen diğer grup ise geçici koruma altındaki yabancılardır. Ancak bunlar hakkında yukarıda²⁴ belirtilen istihdam kotaları ve işveren nezdinde çalışan Türk işçilere oranla hesaplanacak sayısal sınırlamalar öngörülmesi söz konusudur. Belirtilenlerin dışında, geçici koruma altındaki yabancıların çalışma izni muafiyeti bilgi formu almaları halinde 1 yıl boyunca tarım ve hayvancılık sektöründe mevsimlik işlere girmeleri mümkün olmaktadır. Diğer taraftan bu statüde bulunan ve ikamet ettiği il dışında çalışmak isteyen yabancıların 3 ay ile sınırlı olarak çalışma muafiyetinden faydalanmaları mümkün olmaktadır(Uluslararası İşgücü Genel Mdürlüğü, t.y.). Belirtilen uygulama ise geçici koruma altındaki yabancıların gezici olarak mevsimlik tarım işlerinde çalışmalarını sınırlamaktadır.

İstisnai statülerin tanındığı son grup ise yukarıda²⁵ belirtildiği gibi uluslararası koruma başvurusu yapan yabancılarla şartlı mültecilerdir. Belirtilen gruplara giren yabancılarla tanınacak muafiyet kapsamında ÇSGB tarafından kota uygulamaları ve il sınırlamaları yapılabileceği görülmektedir. Diğer yandan belirtilen gruptaki yabancılarla da geçici koruma altındaki yabancılar gibi çalışma izni muafiyet bilgi formu ile 1 yıllık süre ile sınırlı olarak mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışma imkânı tanınmaktadır. Buna rağmen belirtilen gruba giren yabancılarla geçici koruma altındaki yabancılar gibi 3 ay ile sınırlı dahi olsa ikamet edilen il dışında çalışma imkânı tanınmamaktadır(Uluslararası İşgücü Genel Mdürlüğü, t.y.). Belirtilen bilgiler ışığında kanaatimizce ülkemizde tarım sektöründe yabancılarla tanınan çalışma muafiyetlerinin oldukça karmaşık bir biçimde düzenlendiği görülmektedir.

Diğer taraftan muafiyetlerin farklı statüdeki yabancılarla farklı koşullarla tanındığı dolayısıyla izin muafiyetlerinin eşit olarak belirlenmediği anlaşılmaktadır. Belirtilen durumun Türkiye tarafından onaylanan ve yukarıda²⁶ da değinilen Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme' ye aykırı olduğu görülmektedir. Belirtilen sözleşmeye değinilmesindeki amaç ilgili sözleşme ile sağlanan haklardan faydalanması öngörülen grupların kapsam yönünden geniş tutulmuş olmasıdır. Nitekim ilgili sözleşmede, mülteci statüsündeki yabancılar dışındaki diğer yabancıların kayıt dışı dahi olsalar sözleşme kapsamında "göçmen işçi" olarak kabul edildiği görülmektedir (Civan &

²¹ Bkz. 4.2.3. Kitlesele Göçlerin Artışıyla Değişen Politikalar: Hukuki Çerçevenin Yenilenmesi Dönemi.

²² Bkz. 3. Türkiye'de Tarım İşlerinde Çalışan Yabancılar: Çeşitlenen ve Değişen İşgücü Kaynakları.

²³ Bkz. 3. Türkiye'de Tarım İşlerinde Çalışan Yabancılar: Çeşitlenen ve Değişen İşgücü Kaynakları.

²⁴ Bkz. 4.2.3. Kitlesele Göçlerin Artışıyla Değişen Politikalar: Hukuki Çerçevenin Yenilenmesi Dönemi.

²⁵ Bkz. 4.2.3. Kitlesele Göçlerin Artışıyla Değişen Politikalar: Hukuki Çerçevenin Yenilenmesi Dönemi.

²⁶ Bkz. 4.2.2. Küresel Piyasalara Entegrasyon: Döngüsel İşgücü Göçü Dönemi.

Gökalp, 2011). İlgili sözleşmenin ikinci bölümünde; sözleşme kapsamında sayılan göçmen işçi ve ailelerine sözleşme kapsamında tanınan hakların etnik köken, vatandaşlık yahut diğer statüler kapsamında ayrımcılık yapılmaksızın akit devletlerce tanınması öngörülmektedir (Madde 7). Yine sözleşme gereği göçmen işçi kavramına giren yabancıların ücret ve çalışma saatleri, izinler, iş ilişkisine son verilmesi gibi konularda akit devlet vatandaşlarından daha ağır uygulamalara maruz bırakılmamaları öngörülmektedir (Madde 25)(Civan & Gökalp, 2011). Belirtilen bilgiler ışığında mevzuatımızda düzenlenen izin muafiyetlerinin yalnızca mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerine özgü olarak tanınmasının, yabancıların tarım sektöründeki sürekli işlerde istihdam edilme olanaklarından faydalanmalarını önleyici bir etkisi olacaktır. Ayrıca sektördeki işgücü ihtiyacına rağmen, yabancıların işgücüne katılımı önündeki hukuki engellerin tam olarak kaldırılmadığı, çalışan hareketliliği, çalışma süreleri, çalışılan iller ve diğer konular kapsamındaki sınırlamalarla devam ettirildiği görülmektedir.

Diğer taraftan ulusal mevzuatımızın Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme' ye henüz tam olarak uyumunun sağlanamadığı, "ilgili sözleşme ile yabancılar ve ailelerine tanınan eğitim ve sağlık hizmetleri, işgücü piyasalarına erişim, sosyal yardımlardan faydalanma gibi bazı haklara erişimin" ulusal mevzuat çerçevesinde idarenin takdirine bırakıldığı belirtilmektedir (Demirci, 2019,s.13). Nitekim konumuz açısından bakıldığında tarım işlerinde izin muafiyeti tanınan yabancıların işgücü piyasalarına erişimi noktasında idarenin takdirine bırakılan çok fazla konu bulunduğu görülmektedir.

5.4. Kayıt Dışı İstihdam

Tarımda yabancıların çalıştırılmasına yönelik düzenlemeler kapsamında incelenmesi gereken bir diğer nokta ise sektörde yoğun olarak gözlemlenen kayıt dışılık olgusunun devam edip etmediği konusudur. Ülkemizde genel olarak tarım sektöründeki istihdam oranlarının diğer sektörlere kıyasla alt sıralarda yer aldığı görülmektedir. TÜİK 2024 yılı işgücü istatistiklerine (Türkiye İstatistik Kurumu, 2026) bakıldığında, tarım sektörünün istihdam piyasasındaki payı %14,8 ile dört sektör içinde üçüncü sırada, hizmet ve sanayi sektörlerinin arkasında yer almıştır. Bunun nedeni ise ülkemizde Dünya genelinde olduğu gibi kayıt dışı istihdamın en yüksek olduğu sektörlerin başında tarım sektörünün gelmesidir (Dedeoğlu, 2024; Öçal & Şenel, 2021; Süzek, 2021; Yurt & Şişman, 2024). Belirtilen durum tarımda yabancı işgücü için de geçerlidir (Kalkınma Atölyesi, 2016).

TÜİK verilerine göre ülkemizde tarımdan sonra kayıt dışı istihdamın yaygın olarak görüldüğü diğer üç ana sektör olan hizmetler, sanayi ve inşaat sektörlerinin olduğu görülmektedir. Nitekim aynı dönem verilerine bakıldığında kayıt dışı çalışanların %42'sinin tarım sektöründe yer olduğu görülürken bunları %38,5 ile hizmetler sektörü, %11,3 ile sanayi ve son sırada %8 ile inşaat sektörü izlemiştir²⁷. Tarımda kayıt dışılığın sebeplerine geçmeden önce kısaca diğer sektörlerdeki itici güçlere değinmekte yarar görülmektedir. Bunlar; taşeronlaşma (Yurt & Şişman, 2024), yüksek işsizlik oranları, idari denetimlerin yetersizliği, özellikle küçük ölçekli işletmelerin finansal zorluklar ve düşük verimlilik nedeniyle işçi maliyetlerini düşük tutma çabaları, hızlı nüfus artışı, göç hareketleri olarak sıralanmaktadır (Mahiroğulları, 2017).

Çalışma konumuz olan tarım sektöründe ise kayıt dışı çalışmaların adeta kronik bir sorun olarak hem işverenler hem de çalışanlar yönünden söz konusu olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira tarımda çalışanların büyük bölümü küçük ölçekli tarım işletmelerinde bağımsız olarak çalışan üreticiler ve onların hane halkından oluşan ücretsiz aile işçileridir (Yurt & Şişman, 2024). Belirtilen grupların dışında kayıt dışı işgücü içinde çalışma konumuzu oluşturan yabancı işçiler de yer almaktadır. Tarım işlerinde yabancıların kayıt dışı istihdam edilmelerinde farklı nedenler göze çarpmaktadır. Yukarıda²⁸ belirtildiği gibi tarımda işverenlerin büyük bölümünü görece küçük ölçekli işletmeler oluşturmaktadır. Belirtilen ölçekteki işletmelerce sigorta primleri ve vergi yükümlülüklerini ortadan kaldıran kayıt dışı istihdam, üretim maliyetlerinin düşüşü ve dolayısı ile rekabet gücü sağlaması açısından tercih edilmektedir

²⁷ Belirtilen veriler TÜİK İşgücü İstatistiklerine ait Merkezi Dağıtım Sistemi veri tabanından çekilerek hesaplanmıştır. Bkz. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>. Erişim tarihi: 06.01.2026.

²⁸ Bkz. 4.2.2. Küresel Piyasalara Entegrasyon: Döngüsel İşgücü Göçü Dönemi.

(Mahiroğulları, 2017). Belirtilen nedenle işverenlerin tarımda çalışan yabancılar için yukarıda²⁹ bahsedilen çalışma izin muafiyetlerine başvurmayıp yazılı iş sözleşmesi dahi düzenlemedikleri, böylelikle yabancı işçilerle aralarındaki çalışma ilişkisini tamamen kayıt dışı tutmayı tercih ettikleri belirtilmektedir (Temir, 2020). Diğer taraftan işgücü piyasalarına katılmak isteyen yabancıların, kayıt dışı çalışmanın sağladığı maliyet avantajını yerli işçilere karşı rekabet güçlerini arttırmak için kullandıkları belirtilmektedir (İçduygu & Diker, 2017).

Tarımda kayıt dışılığın yüksek oluşunun diğer nedenlerinden biri de tarımda mevsimlik işlerin yoğun oluşudur. Zira tarımsal üretim faaliyetleri yılın her bölümü değişik bölgelerde yoğunlaşabilmekte, bu dönemlerde yabancı işçilerin gezici olarak farklı üreticilere ait tarla, bahçe yahut diğer tarım alanlarında çalışmaları söz konusu olabilmektedir. Belirtilen hareketliliğin sonucu olarak yabancı işçilerin farklı işverenler nezdinde sürdürdükleri çalışma faaliyetlerinin kayıt altına alınması zorlaşmaktadır (Dedeoğlu, 2018; Süzek, 2021; Temir, 2020).

GKSYÇİY gereği, geçici koruma altına alınanlara mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışma izin muafiyeti verilmiş olmasına³⁰ rağmen, ülkemizde belirtilen statüde bulunan Suriye vatandaşlarının maddi olanaksızlıkları ve karşılaştıkları ön yargılı yaklaşımlar çalışma alternatiflerini sınırlamakta ve dolayısıyla sektördeki kayıt dışı işlerde çalışmaya razı olmalarına neden olmaktadır (Dedeoğlu, 2024). Yine çalışma izni veya izin muafiyetlerine başvuru için ödenmesi gereken harç ve değerli kâğıt bedeli gibi giderlerin³¹ başvuru sahiplerinin yevmiyeli tarım işçileri olduğu düşünüldüğünde yüksek olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan GKY kapsamında yalnızca Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarına geçici koruma statüsü (Geçici madde 1) verilmesi ile ülkeye gelen sığınmacı gruplar arasında eşitsiz bir durum yaratıldığı söylenebilecektir. Geçici koruma altına alınmayan ve düzensiz göçmen statüsünde kalan Afganlar örneğinde³² olduğu gibi, hukuki düzenlemelerin dışladığı gruplar yönünden kayıt dışı çalışma dışında bir alternatif bulunmamaktadır (Çankal & Koyuncu, 2024). Bu nedenle, halihazırda mevcut vize uygulamaları ile ülkeye kolayca giriş yapabilen yabancıların (Dedeoğlu, 2024) kısa da olsa vize süreleri içinde çalışmayı tercih ettikleri söylenebilecektir.

Tarımda kayıt dışı çalışan grupların başında, ülkemize yurt dışından mevsimlik işlerde yer almak için döngüsel göç yoluyla gelen kayıt dışı yabancı işçiler gelmektedir. Her ne kadar bunların büyük bölümü UİK Uygulama Yönetmeliği 48/g maddesi³³ gereği çalışma izninden 6 aya kadar muaf tutulmuş olsa da belirtilen muafiyet koşullarından faydalanabilmeleri için, ÇSGB e-muafiyet sisteminden (ÇSGB e-muafiyet sistemi, t.y.) gerekli belgeleri (ÇSGB, t.y.) ibraz etmek suretiyle başvuru yapmaları gerekmektedir. Ancak genel olarak yabancı işgücü istihdamı ve muafiyetler konusundaki mevzuatın ayrıntılı içeriği, işverenler açısından karmaşık ve meşakkatli bir yol olarak algılanabilecektir. Nitekim uygulamada çoğunlukla, iş ilişkisinin her iki tarafının da konu hakkında bilgi eksikliği bulunması nedeniyle belirtilen başvuruların yapılmadığı ve işçilerin kayıt dışı çalıştırıldığı tespit edilmektedir (Temir, 2020). Ayrıca izin muafiyetlerine ilişkin bilgilendirmelerin de ilgili internet sitesinde³⁴ yalnızca Türkçe ve İngilizce olarak veriliyor oluşunun, bahsi geçen konularla ilgili bilgi sahibi olması gereken yabancıların uyrukları ve eğitim seviyeleri göz önüne alındığında bilgilere erişim imkanlarını kısıtlar nitelikte olduğu görülmektedir.

²⁹ Bkz. 4.2.3. Kitleli Göçlerin Artışıyla Değişen Politikalar: Hukuki Çerçevenin Yenilenmesi Dönemi.

³⁰ Bkz. 3. Türkiye’de Tarım İşlerinde Çalışan Yabancılar: Çeşitlenen ve Değişen İşgücü Kaynakları.

³¹ Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü verilerine göre 2026 yılında alınacak en kısa süreli (3 aydan 1 yıla kadar) çalışma izni ve muafiyet belgesi harç tutarı 12.574,90-TL ve değerli kâğıt bedeli ise 964-TLdir. Bkz. <https://www.csgeb.gov.tr/uigm/genel-bilgi/harc-ve-degerli-k%C3%A2git-bedelinin-odenmesi/>. (Erişim tarihi: 05.01.2026).

³² Bkz. 3. Türkiye’de Tarım İşlerinde Çalışan Yabancılar: Çeşitlenen ve Değişen İşgücü Kaynakları.

³³ Bkz. 4.2.3. Kitleli Göçlerin Artışıyla Değişen Politikalar: Hukuki Çerçevenin Yenilenmesi Dönemi.

³⁴ Bkz. <https://www.csgeb.gov.tr/sikca-sorulan-sorular/uluslararasi-%C4%B1sgucu-genel-mudurlugu/calisma-%C4%B1zni-muafiyeti/>. Erişim tarihi: 05.01.2026).

Diğer taraftan bu işçilerin büyük bölümünün ülkeye yasa dışı yollarla girişi nedeniyle her an sınır dışı edilme korkusu taşımaları, onların hak arama reflekslerinin daha zayıf olması sonucunu doğurmakta ve bu nedenle işverenlerin daha kolay kontrol edebildikleri bu kırılgan işgücünü tercih ettikleri görülmektedir. Diğer taraftan, Afgan ve Suriyeli işçiler gibi farklı grupların işgücü piyasasına eklenmesiyle işgücüne katılan yabancılar arasında rekabetin arttığı ve bu nedenle hem iş olanaklarının azaldığı hem de ücretlerin düştüğü görülmektedir (Dedeoğlu, 2018; Kalkınma Atölyesi, 2016). Kanaatimizce belirtilen rekabet unsuru yabancıları kayıt dışı işlere adeta mahkûm kılan etkenlerden bir diğeridir.

Kalkınma Atölyesi tarafından yapılan bir çalışmada; Gürcü ve Azeri işçilerin mevsimlik işgücü göçünün sınır kapılarında yaz aylarında yaşanan hareketlilikle izlendiği, Gürcistan'dan çay ve fındık toplama zamanlarına tekabül eden mayıs, temmuz, ağustos ve eylül ayları ile Azerbaycan'dan ise ot biçme dönemine tekabül eden temmuz ve ağustos aylarında ülkeye seyahat vizesi kapsamında yapılan girişlerde gözle görülür bir artış olduğu ve bu artışın tarım işlerinde kayıt dışı çalışacak işçi hareketliliğini ortaya koyduğu tespit edilmiştir (Kalkınma Atölyesi, 2016). Ülkeye turist vizesi ile giriş yaparak tarımda mevsimlik işlerde çalışan bu grupların tarımda, görünmeyen işgücü kaynağı olmaya devam ettiği görülmektedir (Akpınar, 2010; Kalkınma Atölyesi, 2016).

Kayıt dışı yabancı işgücünün diğer bir bölümünün de göçmen kaçakçılığı kurbanı oldukları görülmektedir. Bu yönde 2022 yılında 4771 Sayılı Kanun (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2002) kapsamında Mülga 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu'na göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçlarını düzenleyen 201/a ve 201/b maddelerinin eklendiği görülmektedir (İçduygu vd., 2014). Ancak belirtilen düzenlemelere rağmen, Göç İdaresi Başkanlığı 2022 yılı verilerine (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022) göre 345 kişi olarak tespit edilen insan ticareti mağdurları içinde 107 kişinin zorla çalıştırıldığı tespit edilmiştir. Yine aynı raporda insan ticaretinin mağdurlarının köken ülkelerine bakıldığında ilk üç sırada Suriye, Özbekistan ve Afganistan'ın bulunduğu görülmektedir. Ancak belirtilen rakamlar, yalnızca Göç İdaresi Başkanlığı tarafından insan kaçakçılığına maruz kalmış olabileceği düşünülen kişiler arasından tespit edilebilen mağdurlardır. Bunların dışında tespiti sağlanamamış çok daha fazla sayıda kişi olması muhtemeldir.

Kanaatimizce, kayıt dışılığın kronikleşmesinin bir diğer nedeni mevzuat çalışmalarında ülkeye giren yabancıların güvenceli işlere erişiminin sağlanması veya tarımdaki işgücü talebinin karşılanması gibi hedeflerin arka planda kalmasıdır. Buna karşılık öncelik verilen konunun ülkeye yönelen nüfus hareketlerinin kontrol edilmesi ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Ancak belirtilen amacın gerçekleşmesi de mümkün olmamıştır. Zira yapılan çalışmalarda tarım sektöründeki denetimsizlik, idari yaptırımların caydırıcı olmaması ve yaygın kayıt dışı istihdamın düzensiz göçmenlerin ülkemize yönelmelerini sağladığı ifade edilmektedir (Dedeoğlu, 2018).

Devletin tarımda çalışan yabancı işçilerin kayıt altına alınmasına yönelik olarak kurmuş olduğu rejimin hem karmaşık hem de ulaşılabilir olmaktan uzak olduğu, bazı yabancı grupları dışladığı ve sonuçta beklenen amaçları gerçekleştirmediği anlaşılmaktadır. Bu anlamda belirtilen uygulamaların yukarıda³⁵ bahsedilen "görmezden gelme dönemini" çağrıştırdığı görülmektedir. Belirtilen nedenle küresel ekonomi ile entegre olan tarım sektöründe, devletin desteğinin çekildiği noktada ortaya çıkan boşluğu kayıt dışı yabancı işgücünün doldurduğu ve hatta yukarıda³⁶ değinilen Gürcü işgücü örneğinde olduğu gibi doldurmasına "göz yumulduğu" (Kalkınma Atölyesi, 2016) ve bu "görünmez gücün" sektörün rekabet gücüne katkıda bulunduğu tespit edilmektedir.

Belirtilen değerlendirmeler ışığında; tarımda yabancı işgücü istihdam politikaları ve buna bağlı olarak gelişen hukuki düzenlemelerin sektör uygulamalarında yerini bulmadığı, tersine belirtilen politika ve düzenlemelerin, sektörün özelliklerine uyumsuzluğu, farklı statülerdeki yabancı işgücü arasında yaratılan eşitsiz uygulamalar ve yabancı işgücünün içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal koşulların elverişsizliği gibi nedenlerle kayıt dışı çalışma olgusunun yeniden üretilmesine neden olduğu

³⁵ Bkz. 4.1. Tarihsel Süreçte Dönüşen Göç Politikaları ve Göçmen İstihdamı.

³⁶ Bkz. 3. Türkiye'de Tarım İşlerinde Çalışan Yabancılar: Çeşitlenen ve Değişen İşgücü Kaynakları.

düşünülmektedir. Gelineen noktada tarım sektöründe çalışan yabancıların belirtilen yasal düzenlemelerle kendilerine tanınan kayıtlı işgücüne katılma imkanlarından faydalanmadığı görülmektedir. Ayrıca mevsimlik işlerde çalışan yabancı işçilerinin sınır dışı edilmesi ve idari para cezaları gibi polisiye tedbirlerin ise kayıt dışı çalışmaların azaltılmasında etkisi olmadığı görülmüştür (Akpınar, 2010; Kalkınma Atölyesi, 2016). Nitekim 2024/5 Cumhurbaşkanlığı Mevsimlik Tarım İşçileri Genelgesi'nin (Cumhurbaşkanlığı, 2024) 5. Maddesinde mevsimlik tarım işçilerinin kayıt altına alınmalarına ve sosyal güvenlik hizmetlerinden faydalanmalarına yönelik faaliyetler düzenlenmiştir.

6. SONUÇ

Çalışma kapsamında, ülkemizde tarımda yabancıların çalıştırılmasına yönelik hukuki çerçevenin ülkenin göç politikalarına uygun biçimde oluşturulduğu ve bu yönde uzun bir süre boyunca Türk soylu yabancıların işgücüne katılımının desteklendiği görülmektedir. Ancak zamanla sınırlarımızda meydana gelen siyasi gelişmelere bağlı nüfus hareketlerinin, onaylanan uluslararası sözleşmelerin, AB üyelik sürecinin ve küresel piyasalara entegre olan tarım sektöründe açığa çıkan düşük maliyetli işgücü ihtiyacının sonucunda, göç politikalarının ve dolayısıyla tarımda yabancıların çalışma faaliyetlerine ilişkin düzenlemelerin yeniden yapılandırıldığı görülmektedir.

Günümüzde belirtilen hukuki çerçevenin çok katmanlı bir yapıda tasarlandığı, ancak bu yapının uygulamada önemli ölçüde işlevsellik kaybına uğraması konusudur. Bunun nedeni ise öngörülen düzenlemeler ile tarım sektörünün yapısal dinamiklerinin örtüşmemesi ve sonuçta normatif çerçeve ile uygulama arasında bir uyumsuzluk meydana gelmesidir.

Yine çalışma kapsamında, yabancıların Türkiye'de çalışmasının kural olarak çalışma iznine tabi olmasına karşılık çalışma konusu olan tarım sektörünün istisnai bir alan olarak ele alındığı tespit edilmektedir. Nitekim UİK ile öngörülen ve çeşitli yasaklamalar içeren rejimin; geçici koruma sağlanan yabancılar, uluslararası koruma başvuru sahipleri ve şartlı mülteciler bakımından özellikle mevsimlik tarım ve hayvancılık işleri yönünden önemli ölçüde esnetildiği görülmektedir. Bu durum, tarım sektörünün ülkemiz göç politikaları içerisinde -Cumhuriyet döneminden tamamen farklı olarak- "yabancılar için" bir alan olarak konumlandırılması olarak yorumlanabilecektir. Ancak bahsi geçen muafiyetlerin düzensiz göçmenleri içermemesi sonucunda sektörde yer alan yabancı işçiler arasında hukuki statü ekseninde bir eşitsizlik söz konusu olmaktadır.

Çalışma kapsamında öne çıkan bir diğer husus da mevzuatta tanınan muafiyetlerin; sektörün işgücü ihtiyacının karşılanmasına yönelik bir kolaylaştırma sağlamayı hedeflemesine rağmen, bölgesel sınırlamalar, kota uygulamaları ve bekleme süreleri gibi daha sıkı şartlar içerdiği ve karmaşık bir yapı arz ettiği görülmektedir. Bu yönüyle bahsi geçen düzenlemelerin, sektörün işgücü ihtiyacını karşılamaktansa, yabancıların ülke içindeki hareketliliğinin denetimi amacını gerçekleştirdiği görülmektedir.

Son olarak çalışma, tarım sektöründe yabancıların çalışmasına ilişkin hukuki düzenlemelerin kapsamlı ve ayrıntılı içeriğine rağmen, uygulamada kayıt dışılığı önleyici bir etki yaratamadığını ortaya çıkarmaktadır. Her ne kadar ülkemizde tarımda çalışan yabancı işgücüne ait veriler sağlıklı olarak tutulmasa da yapılan saha çalışmalarında izin muafiyetinden faydalanma imkanına sahip yabancıların dahi kayıt dışı çalışmaya devam ettikleri, çalışma faaliyetlerinin turist vizesi yahut kaçak yollarla ülkeye giriş yapılması gibi geçici çözümlerle yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Belirtilen durum, idari denetim mekanizmalarının yetersizliğini ve mevcut izin muafiyeti rejiminin sektörün gerçek ihtiyaçlarıyla uyumlu olmadığını göstermektedir.

Teşekkür

Bu çalışmanın hazırlanması sürecindeki desteğinden dolayı değerli hocam Prof. Dr. Saniye Dedeoğlu'na teşekkür ederim.

Çıkar Çatışması ve Etik Beyanı

Bu çalışmanın yazarı, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu kabul etmektedir.

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu çalışma herhangi bir kurum tarafından/proje kapsamında desteklenmemiştir.

Veri Erişilebilirliği Beyanı

Bu çalışmada kullanılan verilere, kamuya açık kaynaklardan ulaşılmış olup ilgili bölümlerde atıf yapılan bağlantılardan erişilebilmektedir.

Yapay Zeka Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında herhangi bir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.

Orcid

Deniz Arslan Ugan: <https://orcid.org/0009-0000-9750-7251>

KAYNAKÇA

- 4662 Sayılı Kanun. (2001). Resmi Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040708.htm#7>
- Abadan-Unat, N. (1972). Türkiye'nin Dış Göç Akımı ve Sosyal Hareketlilik. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 27(4), 17-52. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001171
- Akpınar, T. (2010). Türkiye'ye Yönelik Kaçak İşgücü Göçü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(3), 1-22. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002171
- Alamyar, R., & Boz, İ. (2022). Afgan Göçmenlerin Tarımsal Geçmişi ve Türkiye'de Tarım Sektöründe İstihdam Olanakları. *MAS Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 7(4), 1091- 1106. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7394577>
- Aybay, R. (2007). Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukundaki Yeri. *TBB Dergisi*, 70, 187-213.
- Aydın, M. K., & Bacaksız, M. A. (2020). Neoliberal Ekonomi-Politik Düzenin Tarım Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Sakarya İktisat Dergisi*, 9(4), 372-389.
- Aygün, M., & Kaya, C. (2016). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 87- 142. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.387041>
- Bag, M. (2019, Şubat 15). *Afganistan'da Sovyetler Birliği işgalinin bitişinin 30'uncu yıl dönümü*. Euronews. <https://tr.euronews.com/2019/02/15/sovyetler-birligi-nin-afganistan-igalinin-bitisinin-30-uncu-yil-donumu>
- Baran Çelik, N. (2015). Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı, 1*, 67-148. <https://izlik.org/JA34SM34WH>
- Batır, K. (2017). Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye ile AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki bir Değerlendirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15, 585-604. <https://izlik.org/JA24WB45JF>
- BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Onay Kararı. (2003). Resmi Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/08/20030811.htm#4>
- Bulut, G. N. (2022). İthal İkameci Birikim Modelinden İhracata Dayalı Sanayileşmeye: Türkiye'de Kapitalizm ve Emek Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 24(2), 5-32.

- Ciğerci Ulukan, N., & Ulukan, U. (2018). Çay Tarımı ve Göçmen Emeği: Doğu Karadeniz’de Gürcü İşçiler. İçinde Ç. Edgücan & A. Özsoy Özmen (Ed.), *Current Debates in Labour Economics & Industrial Relations*. IJOPEC Publication.
- Civan, O. E., & Gökalp, A. (2011). Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği. *Çalışma ve Toplum*, 1(28), 233-264. <https://izlik.org/JA49GA76AE>
- Corrado, A., De Castro, C., & Perrotta, D. (2017). Cheap Food, Cheap Labour, High Profits: Agriculture and Mobility in the Mediterranean. İçinde *Migration and Agriculture*. Routledge.
- CSGB. (t.y.). *Mevsimlik Tarım İşleri Kapsamında Çayve Fındık Tarımında Çalışacak Yabancıların Çalışma İzin Muafiyeti Başvurularına İlişkin Önemli Hususlar*. Geliş tarihi 05 Ocak 2026, gönderen https://fatsatso.org.tr/dlib/0_97210600_1723790181.pdf
- CSGB e-muafiyet sistemi. (t.y.). *Yabancıların Çalışma İzni Muafiyetleri Başvuru Sistemi*.
- Cumhurbaşkanlığı. (2024). *Mevsimlik Tarım İşçileri Genelgesi*. Resmi Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/04/20240427-15.pdf>
- Çankal, G., & Koyuncu, A. (2024). Sığınmacı İşgücünün Hayvancılık Sektöründeki İstihdama Etkilerinin Yerel Aktör Perspektifinden Değerlendirilmesi: Konya İli Örneği. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 27(2), 542-558. <https://doi.org/10.18016/ksutarimdogan.vi.1528559>
- Çay Sanayicisi İş Adamları Derneği (ÇAYSİAD). (2023). *2023 Yılı Çay Sektörü Raporu*. <https://www.caysiad.org.tr/2023-yili-cay-sektoru-raporu>
- Çelikel, A., & Öztekin Gelgel, G. (2024). *Yabancılar Hukuku* (28. Baskı). Beta.
- Çörtoğlu Koca, S. (2022). Türkiye’de Düzensiz Göçmen Olarak Bulunan Afganların Hukuki Statülerine İlişkin Değerlendirmeler. *Public and Private International Law Bulletin*, 42(2), 873-912. <https://doi.org/10.26650/ppil.2022.42.2.1188148>
- De Haas, H., Castles, S., & Miller, M. J. (2020). *The age of migration: International population movements in the modern world* (6th bs.). Red Globe Press.
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 37-68. https://izlik.org/JA29WG99E_A
- Dedeoğlu, S. (2024). Harvesting precarity: The regimes governing migrant labour in Türkiye’s agricultural sector. *Asian and Pacific Migration Journal*, 32(4), 704-724. <https://doi.org/10.1177/01171968241228877>
- Demirci, K. (2019). Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi ve Türkiye’nin Mevzuat Bakımından Sözleşmeye Uyumu. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (e-Dergisi)*, 2(2), 6-16. <https://izlik.org/JA64DM49GN>
- Donat, İ. (2021). Tarımda ithal işçi dönemi. *Gazete Oksijen*. <https://gazeteoksijen.com/yazarlar/irfan-donat/tarimda-ithal-isci-donemi-48465>
- Emek İnan, C. (2016). Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 10-33. <https://izlik.org/JA64JD39SA>
- Erdoğan, M. M. (2024). *Suriyeliler Barometresi: 2023*. https://www.unhcr.org/tr/sites/tr/files/2025-04/suriyeliler_barometresi_2023_1.pdf
- Erken, B. (2016). Uluslararası İşgücü Kanunu Çerçevesinde Türkiye’de Yabancıların Çalışması. *TİSK Akademi*, 11(22), 380-405.
- Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik*. (2014). T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.20168375.pdf>
- Geçici Koruma Yönetmeliği*. (2014). T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20146883&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5>
- Gök, S. (2005). *Tek Parti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da iskân politikaları (1923-1950)* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

- İçduygu, A., & Aksel, D. B. (2012). *Irregular Migration in Turkey*. IOM. <https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2024/10/Irregular-Migration-in-Turkey.pdf>
- İçduygu, A., & Aksel, D. B. (2013). Turkish Migration Policies: A Critical Historical Retrospective. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 18(3), 167-190. <https://izlik.org/JA89MF26AK>
- İçduygu, A., & Diker, E. (2017). Labor Market Integration of Syrian Refugees in Turkey: From Refugees to Settlers. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 12-35. <https://izlik.org/JA52XS52YH>
- İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. MiReKoc Proje Raporları, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- İran'ın devrimler yüzyılı. (2018, Aralık 1). *İran'ın devrimler yüzyılı 8. Bölüm: İran-İrak Savaşı, rehine krizi ve sonrası*. BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42649093>
- İskân Kanunu. (2006). T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf>
- Kalkınma Atölyesi. (2016). *Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu*.
- Kaştan, Y. (2006). Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 65-76.
- Legalbank Elektronik Hukuk Bankası. (2025). *Madde 49 Mevzuat Kaydı*. <https://legalbank.net>
- Lordoğlu. (2007). Türkiye'deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar. *Çalışma ve Toplum*, (3), 11-31. <https://izlik.org/JA24JB56FT>
- Mahiroğulları, A. (2017). Türkiye'de Kayıtdışı İstihdam ve Önlemeye Yönelik Stratejiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 547-565. <https://izlik.org/JA97UD97NG>
- Oğuz, Ç., & Bayramoğlu, Z. (2022). *Tarım Ekonomisi* (4. Baskı). Atlas Akademi.
- Öçal, M., & Şenel, D. (2021). Türkiye'de Kayıtdışı İstihdamın Bölgesel Analizi. *Çalışma ve Toplum*, 2(69), 1201-1232. <https://doi.org/10.54752/ct.1155175>
- Özdal, B. (2008). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci Bağlamında Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve İstihdam Stratejisi. *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(3), 1303-2860. <https://izlik.org/JA99AA84SN>
- Pınar Uyan Semerci, Emre Erdoğan, & Sinem Kavak. (2014). *Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği Araştırma Raporu*. Hayata Destek Derneği.
- Rehber, E. (2016). *Sözleşmeli Tarım-Teori ve Uygulama*. Ekin Yayınevi.
- Saraçoğlu, C., & Belanger, D. (2025). How Turkey has governed Syrian refugees over a decade: A three-tiered class analysis. *New Perspectives on Turkey*, 1-23. <https://doi.org/10.1017/npt.2025.10039>
- Senegalli işçiler çay. (2024, Mayıs 21). Senegalli işçiler çay hasadında. *Yeni Giresun*. <https://www.yenigiresun.net/haber/20255986/senegalli-isciler-cay-hasadinda>
- Standing, G. (2020). *Prekarya- Yeni Tehlikeli Sınıf* (E. Bulut, Çev.; 6. Bası). İletişim.
- Süzek, S. (2021). *İş Hukuku* (21. Baskı). Beta.
- Şahankaya Adar, A. (2018). Türkiye'de Yeni Prekarya Suriyeli İşgücü mü? *Çalışma ve Toplum*, 56, 13-36. <https://izlik.org/JA22RJ26SN>
- Şahankaya Adar, A., & Dedeoğlu, S. (2023). 100 Yıllık Göç: Türkiye'ye Yönelen Kitleli Göçler ve İşgücü Piyasası. İçinde Ö. F. Çolak (Ed.), *Yüzyılın Ekonomisi-IV*. Efil Yayınevi.
- Talas, C. (1992). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*. Bilgi Yayınevi.
- Tanör, B., & Yüzbaşıoğlu, N. (2024). *Türk Anayasa Hukuku* (22. Baskı). Beta.

- Taşoğlu, J. (2023). *Uluslararası Hukuk ve Avrupa Birliği mevzuatı çerçevesinde Türkiye’de Suriyeli sığınmacıların çalışma hakkı: İzmir örneği* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- TBMM. (1926). *İskân Kanunu*. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400885.pdf
- TBMM. (1934). *Mülga İskân Kanunu*. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc013/kanuntbmmc013/kanuntbmmc01302510.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2002). 4771 Sayılı Kanun. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4771.pdf>
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2024). *Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü Duyurular*. <https://www.csgb.gov.tr/uigm/tr/duyurular/01-08-2024/>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye ve Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Süreci*. Geliş tarihi 30 Temmuz 2025, gönderen https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-birligi_ne-tam-uyelik-sureci.tr.mfa
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). *2022 Türkiye’nin İnsan Ticaretiyle Mücadele Yıllık Raporu*.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2023). *Yıllara Göre Hudut Kapıları Giriş-Çıkış İstatistikleri:2023*. <https://www.goc.gov.tr/giris-cikis>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2025). *Düzensiz Göç İstatistikleri*. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2026). *Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- T.C. Resmi Gazete. (t.y.). *Türkiye’deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun*. Geliş tarihi 07 Temmuz 2025, gönderen <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2126.pdf>
- Temir, M. (2020). *Türk İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Tarımda Çalışanlar*. Yetkin Yayınları.
- Temir, M. (2024). İş Hukuku Boyutuyla Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 73(1), 437-475. <https://doi.org/10.33629/auhfd.1285446>
- Teoman, Ö., & Tartıcı, N. B. (2012). Türkiye Tarımında Sözleşmeli Üreticilik- Kapitalist Dönüşümde Bir Halka Olabilir mi? *H. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(2), 163-184. <https://izlik.org/JA89YR28NS>
- Tokol, A. (2017). *Uluslararası Sosyal Politika* (Gözden Geçirilmiş 3. Baskı). Dora.
- Turhan, E. (2017). Mülteci Krizinin AB-Türkiye İlişkilerine Etkileri: AB’ye Üyelik Sürecinden Bir “Stratejik Ortaklığa” Doğru mu? *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 647-663.
- Tümtaş, M. S., & Köse, A. C. (2023). Yüz Yıllık Cumhuriyetin Göç Tarihi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. Yılı Özel Sayısı)*, 63- 75. <https://doi.org/10.30692/sisad.1371261>
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (t.y.). *TDK Çevrimiçi Sözlük*. Geliş tarihi 07 Temmuz 2025, gönderen <https://sozluk.gov.tr>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2026). *TÜİK Resmi Web Sitesi*. <https://tuik.gov.tr>
- Türkiye’de 1 milyon. (2021, Temmuz 24). Türkiye’de 1 milyon yabancı kaçak işçi var. *Hürriyet Gazetesi*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyede-1-milyon-yabanci-kacak-isci-var-38253025>
- Uçkaç, A. (2010). Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları. *Mülkiye Dergisi*, 158, 422-430.
- Ulukan, U., & Çiğerci Ulukan, N. (2011). Fındık Üretiminde Çalışma İlişkileri ve Mevsimlik İşçiler: Perçembe Örneği. İçinde Ö. Birler, S. Coşar, H. Mıhçı, & G. Yücesan Özdemir (Ed.), *2000’li Yıllarda Türkiye’de İktisat ve Siyaset Rüzgarları*. Efil Yayınevi.
- Uluslararası İşgücü Genel Mdürlüğü. (t.y.). *Mevsimlik Tarım ve Hayvancılık İşlerinde Muafiyetler*. Geliş tarihi 05 Ocak 2026, gönderen Mevsimlik Tarım ve Hayvancılık İşlerinde Muafiyetler

- Uluslararası İşgücü Kanunu*. (2016). T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6735&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- UNCHR. (2025). *UNCHR Türkiye İstatistikleri*. <https://www.unhcr.org/tr/hakkimizda/unhcr-tuerkiye-istatistikleri>
- United Nations. (1966). *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>
- United Nations. (1990). *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families*. <https://www.ohchr.org/en/instrumentsmechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers>
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. (2013). T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Yıldırım, U. D. (2016). Karadeniz’de Çay ve Fındık Üretiminde Göçmen İşgücünün Etnikleşme Süreçleri. *Karadeniz Araştırmaları*, 52, 191-210. <https://izlik.org/JA85CH87KB>
- Yönetmelik*. (2016). Resmi Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160426-1.htm>
- Yulu, A. (2014). Dilucu Sınır Kapısı’nın Iğdır Şehri Üzerindeki Etkileri. *Coğrafya Dergisi*, 28, 20-35. <https://izlik.org/JA45UA34JD>
- Yurt, Ş., & Şişman, Y. (2024). Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam: Sosyal Adaletsizlikler. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 15(1), 63-84. <https://izlik.org/JA86EB92XT>